

บทที่ 3

องค์ประกอบในการแสดงโขนเรื่อง รามเกียรติ์ ตอน นางลอย

ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ตอน นางลอย การดำเนินเรื่องกล่าวถึงทศกัณฐ์ ต้องการจะตัดสงคราม ที่พระรามยกกองทัพมาติดตามนางสีดา ซึ่งทศกัณฐ์ลักพาตัวไว้ในสวนขวัญ ทศกัณฐ์จึงคิดกลศึกเพื่อให้พระรามเลิกตั้งความตั้งใจ โดยมุ่งประเด็นสำคัญที่นางสีดา ซึ่งถ้าพระรามพบว่านางสีดาถึงแก่ความตายคงจะยกทัพกลับไป ในการแสดงจะต้องมีองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ช่วยเสริมให้การแสดงสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในที่นี้ผู้วิจัย จะได้นำเสนอองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้ คือ

- 3.1 ประวัติทศกัณฐ์
- 3.2 การคัดเลือกผู้แสดงทศกัณฐ์
- 3.3 การฝึกหัดอิริยาบถต่าง ๆ ของทศกัณฐ์
- 3.4 เครื่องแต่งกายของทศกัณฐ์
- 3.5 วงปีพาทย์ที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง
- 3.6 อุปกรณ์การแสดง
- 3.7 ลำดับการแสดง
- 3.8 วรรณกรรมประกอบการแสดง

3.1 ประวัติทศกัณฐ์

ทศกัณฐ์ คือ นนทก อสูรเทพบุตรที่มีหน้าที่ล้างเท้าเหล่า เทวดา นางฟ้า ที่จะขึ้นเฝ้าพระอิศวร ณ เชิงเขาไกรลาส แต่ในระหว่างนนทกรับใช้เทวดา นางฟ้า อยู่นั้นก็กลับถูกพวกเหล่าเทวดา นางฟ้า กลั่นแกล้งด้วยการทูปตี เขกศีรษะ ถอนผม จนศีรษะของนนทกโล้น นนทกจึงเกิดความน้อยใจ และคับแค้นใจ จึงขึ้นเฝ้าพระอิศวรเพื่อขอพรให้ตนเองมีนิ้วเพชรที่มีอิทธิฤทธิ์ชี้ใครก็ถึงแก่ความตาย เมื่อพระอิศวรประทานให้นนทกจึงใช้นิ้วเพชรสังหารเหล่าเทวดา นางฟ้า ล้มตายเป็นอันมากสร้างความเดือดร้อนไปทั่ว ร้อนถึงพระอิศวรจึงได้เชิญพระนารายณ์มาปรึกษา พระนารายณ์จึงอาสาไปปราบนนทกด้วยวิธีแปลงกายเป็นสตรีที่มีรูปร่างงดงามไปล่อลวงให้นนทกเกิดความหลงใหลในความงามของตน และออกอุบายล่อลวงนนทกว่าหากนนทกรักตนเองก็ขอให้นนทกรำตามตนเองก็จะยินดีเป็นภรรยา นนทกหลงกลในอุบายก็รำรำตามจนกระทั่งถึงท่าที่จะต้องขึ้นนิ้วเพชรลงที่ขาของตนเอง ทำให้นนทกขาหักล้มลงพระนารายณ์จึงแปลงกายเป็นองค์

นารายณ์เช่นเดิม เมื่อนนทุกเห็นพระนารายณ์และรู้ว่าตนเองหลงในกลอุบายจึงต่อว่าพระนารายณ์ว่าเป็นถึงเทพเจ้าไม่ควรที่มาใช้กลวิธีในการสังหารตนเอง พระนารายณ์จึงบอกแก่นนทุกว่าที่พระองค์แปลงกายลงมานั้นใช้ว่าจะกลัวหรือหวั่นเกรงนนทุกไม่ เพียงแต่ต้องการให้นนทุกนั้นฆ่าตนเองและก่อนที่พระนารายณ์จะฆ่านนทุกนั้นพระองค์ก็ให้สัตย์แก่นนทุกว่าเมื่อนนทุกตายไปก็ขอให้ไปเกิดเป็นจอมอสูรผู้มีฤทธิ์ครองลกอากาศจักร พร้อมทั้งมีสิบพัศตร์ ยี่สิบกร ส่วนตัวพระองค์เองจะขอไปเกิดเป็นมนุษย์เดินดินมีเพียงสองกร เมื่อนนทุกถูกพระนารายณ์สังหารก็ไปกำเนิดในวงศ์กษัตริย์กรุงลงกาตามคำสัตย์ของพระนารายณ์ มีท้าวสหคิพรหมเป็นปฐมวงศ์ และเป็นผู้สร้างทวีปพิชัยลงกา เมื่อสร้างกรุงลงกาเรียบร้อยแล้ว ท้าวสหคิพรหมจึงเชิญธาดาพรหมไปครองเป็นปฐมกษัตริย์ ธาดาพรหมเมื่อได้ครอบครองกรุงลงกาเปลี่ยนชื่อเป็นท้าวจตุรพัศตร์ มีมเหสีชื่อนางมลิกา ต่อมาให้กำเนิดโอรสเป็นพญาอัษฎกษัตริย์ชื่อท้าวลัสเตียน ท้าวลัสเตียน มีมเหสี 5 องค์ โดยแต่ละนางมีโอรสและธิดา ดังต่อไปนี้

นางศรีสุนันทา	มีโอรสชื่อ	กุเปริน
นางจิตรมาลี	มีโอรสชื่อ	พินนาสูร
นางสุวรรณมาลัย	มีโอรสชื่อ	อัศภาค
นางวระประไล	มีโอรสชื่อ	มาริน

นางรัชญา มีโอรสและธิดารวม 7 คน คือ ทศกัณฐ์ กุมภกรรณ พิเภก ขร พุชนตรีเศียร และนางสำนักรา

ทศกัณฐ์ มีสิบเศียร ยี่สิบกร กายมีสีเขียว เมื่อเจริญวัยได้ 14 ปี ทศกัณฐ์ลาพระบิดาพระมารดาออกไปศึกษาหาวิชาศิลปศาสตร์กับพระโคบุตรฤาษีในป่า ทศกัณฐ์เป็นที่รักใคร่และเมตตาของพระโคบุตรพร้อมทั้งมีความขยันหมั่นเพียรในการไขว่คว้าหาความรู้ พระโคบุตรจึงได้ถ่ายทอดสรรพวิชาต่าง ๆ ให้ จนมีความรอบรู้และเชี่ยวชาญในการรบตลอดจนคาถาต่าง ๆ และสามารถแปลงกายและเหาะเหินเดินอากาศได้

ก่อนท้าวลัสเตียนเสด็จสวรรคต ได้แบ่งสมบัติให้กุเปรินครองเมืองกาลจักร และมอบบุษบกแก้วเป็นพาหนะ พินนาสูรครองเมืองจักรวาล อัศภาคครองเมืองจารึก ตรีเศียรครองเมืองมัจฉาริ ส่วนทศกัณฐ์บิดามอบกรุงลงกาให้โดยให้กุมภกรรณและพิเภกอยู่ด้วย ส่วนนางสำนักราแต่งงานกับชีวหาอยู่ที่เมืองลงกาด้วยกัน ทศกัณฐ์มีสัมพันธมิตรกับพญาอัษฎกษัตริย์ 7 คน ได้แก่ อัศกรมมาราสูร ไผจิตราสูร สิทธาสูร มูลพลัม จักรวรรดิ สัตถุ และมยกบาลเทพาสูร

ครั้งหนึ่งวิรุฬหกใช้สังวาลนาขว้างตึกแก่ที่เขาไกรลาสเป็นเหตุให้เขาไกรลาสเอียงเอน พระอิศวรให้จตุบทไปเชิญทศกัณฐ์มาช่วย ทศกัณฐ์จึงเนรมิตกายให้สูงใหญ่เท่ายอดเขาพระสุเมรุ ใช้บัวแบกยันและให้หัตถ์ทั้ง 20 จับเขาไว้ใช้เท้ายันกับพื้นเกิดเสียงคังสนั่นหวั่นไหว เขาไกรลาส จึงคืนตั้งตรงดังเดิม การลำแดงฤทธิ์ในครั้งนั้นของทศกัณฐ์จึงทำให้เหล่าเทวดาและอสูรต่างหวั่นเกรง เมื่อเสร็จกิจการขอเขาพระสุเมรุแล้ว ทศกัณฐ์ขอพระอุมาเป็นรางวัล พระอิศวรจำใจต้องยกให้ แต่ทศกัณฐ์ไม่สามารถจับต้องกายของพระอุมาได้ เพราะเมื่อใดที่ทศกัณฐ์แตะต้องความร้อนก็เกิดขึ้น ทศกัณฐ์จึงซ่อนใต้บาทนำพระอุมาไว้บนศิรยะแล้วเหาะกลับลงกา ระหว่างทางทศกัณฐ์พบพระนารายณ์ซึ่งแปลงเป็นยักษ์แก่ปลุกคั่นไม้เอาปลายคั่นทิ่มลงพื้นดิน เมื่อทศกัณฐ์หยุดพักยักษ์แก่จึงพูดว่านล่อมจนทศกัณฐ์นำพระอุมาไปคืนแก่พระอิศวร แล้วขอนางมณฑาไปแทน ระหว่างทางที่ทศกัณฐ์พานางมณฑากลับกรุงลงกา เหาะผ่านเมืองจิตจิน ซึ่งมีพญาพาลีเป็นผู้ครอบครอง พญาพาลีโกรธว่าทศกัณฐ์หมิ่นอำนาจตน จึงเหาะขึ้นไปรบกับทศกัณฐ์และชิงนางมณฑาไปไม่ได้ ทศกัณฐ์คร่ำครวญถึงนางมณฑา ไม่ยอมปฏิบัติภารกิจบ้านเมือง กุมภกรรณและพิเภกจึงไปเชิญฤาษีโคบุตรมาช่วย ทศกัณฐ์จึงไปพบฤาษีอังกศ อาจารย์ของพาลีให้ช่วยเจรจาของนางมณฑาคืน พาลีตกลงคืนนางมณฑาให้แก่ทศกัณฐ์ โดยผ้าท้องเอาบุตรที่เกิดจากนางมณฑาฝากไว้ในท้องแพะ เมื่อทศกัณฐ์ได้นางมณฑากลับคืนมาสมดังปรารถนาแล้ว ก็รักใคร่นางมณฑามิได้รังเกียจแต่อย่างใด และแต่งตั้งให้นางมณฑาเป็นมเหสี

ทศกัณฐ์ทราบว่าพาลีจะทำพิธีโกนจุกองคตลูกของพญาพาลีที่เกิดจากนางมณฑา ทศกัณฐ์จึงคิดจะกำจัดองคตในพิธีสงน้ำ ณ แม่น้ำยมนา จึงแปลงกายเป็นงูใหญ่คอยแอบฆ่ากุมารองคตอยู่ใต้น้ำ แต่ถูกพาลีจับได้และมัดให้องคตลากเล่นแล้วจึงปล่อย เหตุการณ์ในครั้งนั้นสร้างความเจ็บช้ำให้แก่ทศกัณฐ์ จึงไปทำพิธีถอดดวงใจกับพระฤาษีโคบุตรที่ยอดเขานิลคีรีใช้เวลาในการทำพิธีเก้าปี เก้าเดือน เก้าวันและเก้านาทิจึงสำเร็จ ทศกัณฐ์ฝากดวงใจของตนให้ฤาษีโคบุตรเป็นผู้เก็บรักษา หลังจากทศกัณฐ์ถอดดวงใจได้ไม่มีใครสามารถฆ่าทศกัณฐ์ให้ถึงแก่ความตายได้ ทศกัณฐ์แปลงเป็นปลาสมสู่กับนางปลาจนเกิดบุตรชื่อนางสุพรรณมัจฉา แปลงเป็นช่างสมสู่กับนางช่างจนเกิดบุตรชื่อ ทศคีรีวัน และ ทศคีรีธร ยิ่งกว่านั้นทศกัณฐ์แปลงกายเป็นพระอินทร์เที่ยวชื่นชมนางฟ้าทั้งหกสวรรค์จนถึงเจ็ดคืน ส่วนบุตรที่เกิดกับนางมณฑาโมมเหสี ชื่อ อินทรชิต และบุตรอีกหนึ่งพันองค์ที่เกิดจากนางสนมพันนาง ชื่อ สหัสกุมาร

ทศกัณฐ์เข้าชิงบุษบกแก้วที่บิดายกให้กุเปรินพี่ชายต่างมารดา กุเปรินสู้ไม่ได้จึงหนีขึ้นเขาไกรลาส พระอิศวรเข้ามานอนอยู่บนลิ้นดาเห็นทศกัณฐ์ไล่ฆ่ากุเปรินจึงโกรธ ใช้งานช้างขว้างปีกอกทศกัณฐ์ และสาบให้งานนั้นคิดอยู่จนตายงานนั้นจึงหลุดออก เมื่อกลับถึงกรุงลงกาทศกัณฐ์วิงวอนให้พระวิษณุกรรมเลื่อยงาออกให้แล้วทำเครื่องประดับปิดไว้

นางมณฑาโทกำเนิดทารกหญิงองค์หนึ่ง แต่ได้รับคำทำนายจากพิภกและโหราว่าเป็นกาลกนิแก่กรุงลงกา จึงสั่งให้พิภกนำทารกใส่ผอบเพื่อลอยน้ำ ครั้งหนึ่งเมื่อทศกัณฐ์ออกป่า โดยให้ชีวหาน้องเขยเป็นผู้รักษาเมือง ชิวหาใช้ลั่นคลมเมืองลงกาไว้เพราะตนเองง่วงนอน ทศกัณฐ์กลับมาไม่เห็นกรุงลงกา ขว้างจักรตัดลิ้นของชีวหาจนถึงแก่ความตาย ทำให้นางสำมะนั๊กษาต้องเป็นม่าย นางจึงลาทศกัณฐ์ออกเที่ยวป่าจนพบกับพระรามกำลังสร้างน้ำอยู่ และมาทราบความจริงภายหลังว่านางสีดา คือ มเหสีของพระราม นางสำมะนั๊กษาเข้าทำร้ายนางสีดาด้วยความอิจฉา พระลักษมณ์มาพบจึงตัดปลายนิ้วมือ นิ้วเท้า เพื่อประจานความผิด เหตุการณ์เหล่านี้จึงทำให้นางสำมะนั๊กษาอับอายและโกรธแค้นจึงไปฟ้องพระยาทูลย์ พระยาขรและตรีเศียร เพื่อให้แก้แค้น แต่ก็ต้องถูกพระรามและพระลักษมณ์ฆ่าตายหมด นางสำมะนั๊กษากลับมาเพ็ดทูลทศกัณฐ์ถึงความงามของนางสีดาที่ตนเองจะอุมมาถวาย แต่ถูกพระลักษมณ์กระทำจนเสียทักกลับมา ทศกัณฐ์จึงสั่งให้มารีศผู้มีศักดิ์เป็นน้ำแปลงเป็นกวางทองเพื่อไปลวงล่อนางสีดาและให้พระรามออกติดตาม พระรามเห็นกวางทองผิดสังเกตจึงแผลงศรถูกกวางทองล้มลงร่างจึงกลายเป็นยักษ์ และเปล่งร้องเป็นเสียงของพระรามเพื่อให้พระลักษมณ์ออกมาช่วย นางสีดาได้ยินเสียงร้องจึงให้พระลักษมณ์ออกติดตามเพื่อช่วยเหลือพระราม ทศกัณฐ์ซึ่งแอบคอยทำอยู่ได้โอกาสแปลงกายเป็นฤาษี ลักพานางสีดากลับไปไว้ยังอุทยานเมืองลงกา

วันหนึ่งทศกัณฐ์สุบินนิมิตขอให้พิภกทำนายฝันให้ พิภกจึงทำนายไปตามความจริงว่าจะเกิดเหตุร้ายแก่กรุงลงกา มีวิธีแก้ คือ ให้ทศกัณฐ์ส่งนางสีดาคืนแก่พระรามผู้เป็นสามี เมืองลงกาจะไม่เกิดเหตุร้าย ทศกัณฐ์โกรธพิภกขับไล่ออกจากกรุงลงกา พิภกจึงไปสวามิภักดิ์กับพระราม พระรามได้กองทัพวานรซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการออกติดตามนางสีดา เมื่อทศกัณฐ์ทราบเรื่องจึงคิดตัดศึกสงครามในครั้งนั้น โดยให้นางเบญกายบุตรของพิภกและนางตรีชฎา แปลงร่างเป็นนางสีดา ทำเป็นตายลอยน้ำไปติดที่ฉนวนหน้าพลับพลาซึ่งเป็นที่ตั้งทรงของพระราม เพื่อให้ตรงกับอุบายที่ทศกัณฐ์คาดการณ์ไว้เมื่อพระรามมาพบศพนางสีดาคงจะเสียใจและจะยกทัพกลับไปแต่อุบายไม่สำเร็จ เพราะหนุมานขอพิสูจน์ความจริงด้วยการนำศพนางสีดาเผาไฟ นางเบญกายทนต่อความร้อนไม่ไหวก็เหาะหนีตามเปลวไฟ หนุมานจึงติดตามจับจนได้ และนางเบญกายก็ได้ตกเป็นเมียของหนุมานด้วย

เส้นทางการเดินทางของกองทัพพระรามไปกรุงลงกาจะต้องข้ามทะเล พระรามจึงสั่งให้เหล่าวานรจองถนนขนหินมาทิ้งลงทะเล เมื่อทศกัณฐ์ทราบข่าวจึงสั่งให้นางสุพรรณมัจฉาไปทำลายกิจของเหล่าวานร หนุมานเห็นผิดสังเกตจึงดำลงใต้ท้องทะเลพบนางสุพรรณมัจฉาและบริวาร จึงติดตามจับจนได้เป็นเมีย และสั่งให้ขนก้อนหินคืนให้ดังเดิมถนนจึงสำเร็จ พระรามให้องคตถือสารเพื่อแจ้งให้ทศกัณฐ์ทราบ ถ้าไม่ส่งนางสีดาคืนจะสังหารทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์จึงยกฉัตร

แก้วขึ้นบังกรุงลงกาฝ่ายตรงข้ามก็ไม่สามารถมองเห็นกรุงลงกาได้ แต่ฝ่ายลงกาจะมองเห็นข้าศึกได้ สุคริพจึงหักฉัตรและนำมงกุฏของทศกัณฐ์ไปถวายพระรามแทนศิระษะ ทศกัณฐ์ยังไม่ย่อท้อสั่งให้ไมยราพณ์สะกดทัพ และลักพาพระรามไปกักขังไว้ในกรุงบาดาล หนุมานตามไปช่วยนำไมยราพณ์ตายและเชิญพระรามกลับยังพลับพลา

ทศกัณฐ์ใช้กุมภกรรณให้ออกรบแทนตน กุมภกรรณจำต้องรับอาสาด้วยความภักดี กุมภกรรณทำสงครามหลายครั้งในที่สุดถูกศรของพระรามจนเสียชีวิต ทศกัณฐ์จึงใช้เสนาไปแจ้งเหตุแก่อินทรชิตให้ออกรบหลายครั้ง แต่สุดท้ายก็ต้องเสียชีวิตด้วยศรพระลักษมณ์ ญาติวงศ์ของทศกัณฐ์เสียชีวิตจนหมด ทศกัณฐ์จึงจำเป็นต้องออกรบด้วยตนเองแต่ก็พ่ายแพ้ตลอด จึงหันมาพึ่งมิตรสหาย เชิญให้มุลพลัมอุปราชเมืองปางตาลมาช่วย โดยมีสหัสเดชะผู้เป็นพี่ชายคิดตามมาช่วยด้วย แต่มุลพลัมก็ต้องตายด้วยศรพระลักษมณ์ หนุมานฆ่าสหัสเดชะ สำหรับแสงอาทิตย์และมังกรกัณฐ์ถูกพระรามแฉงสรสังหารจนถึงแก่ชีวิต ทศกัณฐ์จึงจำเป็นต้องออกรบเองแต่ก็ต้องพ่ายแพ้แก่พระรามทุกครั้งไป ทศกัณฐ์จึงคิดทำพิธีชุบกายให้เป็นเพชร ความทราบถึงพระรามจึงใช้สุคริพหนุมาน และนิลนนท์ไปทำลายพิธี ทศกัณฐ์สามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้เพราะระหว่างทำพิธีห้ามโกรธผู้ใด สุคริพจึงให้หนุมานไปสะกดนางมณโฑแล้วทั้งสามช่วยกันปลุกปล้ำ ทศกัณฐ์เห็นดังนั้นก็โกรธจึงทำให้การกระทำพิธีไม่ได้ผล เมื่อกลับถึงเมืองลงกาทศกัณฐ์จึงขอให้สัทธาสูรและวิรุณจำบังออกรบช่วยตน แต่ก็ถูกพระรามฆ่าตายในสนามรบ

ทศกัณฐ์เชิญท้าวมาถิวราชมาโดยกล่าวโทษแก่พระราม เพื่อให้ท้าวมาถิวราชสาปแช่งพระราม เพราะท้าวมาถิวราชได้พรจากพระอิศวรให้มีวาจาสิทธิ์ แต่ท้าวมาถิวราชเป็นผู้มีความยุติธรรมจึงขอไต่สวนเรื่องราวต่าง ๆ จนได้ความจริงและรู้เรื่องราวต่าง ๆ จากนางสีดา ทศกัณฐ์จึงถูกท้าวมาถิวราชสาปแช่งให้แพ้และตายด้วยอาวุธของพระราม สร้างความเจ็บแค้นให้แก่ทศกัณฐ์ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วทศกัณฐ์เห็นว่ากลศึกต่าง ๆ พิเภกเป็นผู้คอยบอกให้แก่พระราม ทศกัณฐ์จึงออกรบโดยจะใช้หอกกบิลพิทสังหารพิเภก เพื่อเป็นการตัดศึก แต่พระลักษมณ์เข้ามาป้องกันและถูกหอกกบิลพิทจนสลบไป พิเภกแนะนำให้หนุมานหายวิเศษมาแก้พิษหอก พระลักษมณ์จึงรอดชีวิต

ทศกัณฐ์เชิญทัพนาสูร เจ้าเมืองจักรวาลมาช่วยรบแต่ก็ตายด้วยศรพระราม นางมณโฑจึงทำพิธีหุงน้ำทิพย์ ซึ่งสามารถชุบผู้ตายแล้วให้ฟื้นคืนชีพเป็นอสูรมาช่วยรบได้อีก ทศกัณฐ์ออกรบพร้อมกับทศคีรีวัน ทศคีรีธร แต่ก็ถูกพระลักษมณ์แฉงสรสังหารทศคีรีวันและทศคีรีธร จนถึงแก่ความตาย ทศกัณฐ์จึงเอาน้ำทิพย์ที่ได้จากนางมณโฑมาพรมซากศพที่ตายแล้ว เช่น กุมภกรรณ

แสงอาทิตย์ อินทรชิต จนกลายเป็นอสูรมาช่วยรบ หนุมานจึงต้องไปทำลายพิริ์แปลงกายเป็น ทศกัณฐ์ลงนางมณโฑว่าเสร็จศึกกลับมาแล้ว หนุมานได้นางมณโฑเป็นเมียพิริ์ก็ถูกทำลายด้วย

พระรามปรึกษาพิเภกว่าทำไมทศกัณฐ์ถึงไม่ตาย พิเภกจึงเล่าเรื่องทศกัณฐ์ถอดดวงใจ ให้พระรามฟัง พระรามจึงใช้ให้หนุมานและองคค ไปปลวงเอากล่องดวงใจของทศกัณฐ์มาจาก ฤาษีโคบุตร โดยหนุมานเข้าไปปลอวงพระโคบุตรว่าหนีออกจากกองทัพพระราม และขอให้ พระฤาษีพาไปฝากตัวกับทศกัณฐ์ แต่ให้ฤาษีโคบุตรฝากกล่องดวงใจไว้กับองคค เพราะถ้าดวงใจ เข้าใกล้ทศกัณฐ์แล้ว ดวงใจจะกลับคืนร่างดั้งเดิม โดยหนุมานยอมอยู่เป็นตัวประกันเข้าไปเมือง ลงกากับพระฤาษี ทศกัณฐ์ถึงคราวตายจึงหลงเชื่อฟังคำหนุมานรับไว้เป็นบุตรบุญธรรม และได้ แต่งตั้งให้มียศศักดิ์เท่าเทียมกับอินทรชิต โดยมอบสมบัติและนางสุวรรณกัณยูมาให้ สឹกครั้งสุดท้าย ของทศกัณฐ์ พระรามแฉงศรพรหมาสตร์สังหารทศกัณฐ์ หนุมานทำลายดวงใจทศกัณฐ์จึงสิ้นชีวิต ลง

อุปนิสัยของทศกัณฐ์

สมเด็จพระสังฆราช (2540) ได้ศึกษาว่า ทศกัณฐ์เป็นตัวละครฝ่ายอธรรมในเรื่อง รามเกียรติ์ ซึ่งแสดงออกถึงการมีจริตที่แรงกล้าทั้ง 3 ด้าน คือ โลภจริต โทษจริต และโมหะจริต แต่ในอีกแง่มุมหนึ่งทศกัณฐ์ก็มีความดีอยู่ด้วย เช่นเดียวกับปุถุชนทั่วไปที่มีทั้งความดีและความไม่ดี อยู่ในตัว ดังจะขอจำแนกลักษณะนิสัยที่เด่นของทศกัณฐ์ตามลำดับดังนี้

1. ลักษณะนิสัยที่เป็นความไม่ดีหรือจุดอ่อนของทศกัณฐ์

1.1 อิจฉาริษยา ทศกัณฐ์แสดงความอิจฉาแก่เปรินพี่ชายต่างมารดา ที่บิดาประทาน บุษบกแก้วให้เป็นพาหนะ ครั้นบิดาสิ้นชีวิตทศกัณฐ์แสดงความริษยาโดยไม่เคารพคำสั่งของบิดา ใช้กำลังฤทธิ์ที่เหนือกว่าเข้าแย่งชิงบุษบกแก้วจากเปรินพี่ชายมาครอบครองอย่างไม่มีเหตุผล และ อีกครั้งหนึ่งที่บรรดานักสิทธิ์และฤาษี ทำพิธีบูชาพระเป็นเจ้า จนมีตบะมานแก่กล้ามีฤทธิ์อำนาจ มากขึ้น ทศกัณฐ์เกิดความอิจฉาเกรงจะมีฤทธิ์เกินตน จึงใช้นางกานาสูรและบริวารกาไปทำลาย สำนักอาศรมฤาษี

1.2 อาฆาตพยาบาท ทศกัณฐ์อาฆาตพาลิ์ที่รบชนะตนและแย่งนางมณโฑไปเป็น เมียจนมีบุตรด้วยกัน ความอาฆาตพยาบาทนี้ทำให้ทศกัณฐ์คิดจะลอบฆ่าบุตรของพาลิ์กับมณโฑ เพื่อให้หายแค้นจึงแปลงกายเป็นปูใหญ่ซ่อนอยู่ใต้น้ำ รอเวลาที่พาลิ์จะนำโอรสมาทำพิธีสงน้ำ แต่ กลับถูกพาลิ์จับได้ทศกัณฐ์จึงทำการไม่สำเร็จ อีกครั้งหนึ่งทศกัณฐ์อาฆาตพิเภกที่นำความลับต่างๆ ไปบอกกับศัตรู ทำให้การสงครามต้องพ่ายแพ้แก่ฝ่ายพระราม ทศกัณฐ์คิดจะใช้หอกกบิลพิทพุง

สังหารพิเภกผู้เป็นน้องชายเสีย แต่พระลักษมณ์เข้ามาป้องกันพิเภกไว้ได้ หอกจึงต้องพระลักษมณ์แทน

1.3 นิสัยเอาแต่ใจตนเอง ทศกัณฐ์มีนิสัยที่ลุแก่อำนาจ ใ้ความคิดของตัวเองเป็นใหญ่ มีลักษณะเป็นเผด็จการ เช่น ปกครองบ้านเมืองโดยไม่ยอมฟังความคิดเห็นของผู้อื่น หรือถ้ามีผู้ให้ความเห็นด้วยเหตุผลก็จะคือดั่งไม่ยอมเชื่อฟัง และพาลโกรธ ใ้อำนาจบังคับให้เป็นไปตามความปรารถนาของตน เห็นได้จากการที่มารีศเตือนทศกัณฐ์มิให้ลักนางสีดา เพราะมารีศรู้ว่าพระรามคือพระนารายณ์อวตาร ทศกัณฐ์กลับขู่เชิญว่าถ้ามารีศไม่ยอมรับอาสาจะเป็นอันตรายแก่ลูกเมียและญาติมิตร มารีศจำต้องยอมทำตามบัญชา เมื่อพิเภกและกุมภกรรณเตือนให้ส่งนางสีดาให้พระราม ทศกัณฐ์ไม่ยอมเชื่อฟัง ขับพิเภกไปจากกรุงลงกา และยังออกปากไล่กุมภกรรณอีก กุมภกรรณจึงจำใจต้องอาสารบกับพระราม เพื่อทดแทนพระคุณของทศกัณฐ์และทำตามหน้าที่ของอุปราชเมืองลงกา

1.4 มักมากในกามคุณทศกัณฐ์มีนิสัยเจ้าชู้ นอกจากจะมีมเหสีได้แก่ นางกาลอัคคี และนางมณฑาแล้ว ยังมีนางสนมอีกแปดหมื่นสี่พันนาง ทศกัณฐ์ก็ยังไม่อิ่มในรสรัก และแสดงพฤติกรรมที่มักมากในกามคุณแปลงกายเป็นพระอินทร์เที่ยวเซยชมนางฟ้าทั้งหกสวรรค์ นอกจากนี้ยังแปลงกายเป็นปลาเพื่อสมสู่กับนางปลา จนเกิดบุตรชื่อนางสุพรรณมัจฉา แปลงกายเป็นช้างเพื่อสมสู่กับนางช้าง มีบุตรชื่อทศศิรีวันและทศศิรีธร และเมื่อนางสำนักขามาเล่าเรื่องความงามของสีดา ทศกัณฐ์ก็หลงใหลทำอุบายไปลักนางสีดามาไว้ในกรุงลงกาอีก

1.5 นิสัยเจ้าเล่ห์เพทุบาย ทศกัณฐ์เป็นนักรบที่ชอบใช้กลอุบายมากกว่าการรบซึ่งหน้า เช่น ใ้มารีศแปลงเป็นกวางทองเพื่อล่อพระรามให้ออกตาม ทศกัณฐ์จึงเข้าไปลักนางสีดา โดยไม่ต้องต่อสู้กับพระราม เมื่อพิเภกไปสวามิภักดิ์กับพระราม ทศกัณฐ์ปลอมเป็นฤาษียุ่งให้จับไล่พิเภก เพื่อมิให้พิเภกบอกความลับของฝ่ายตนแก่ข้าศึก เมื่อแผนการนี้ไม่สำเร็จจึงคิดอุบายให้นางเบญจกายแปลงเป็นนางสีดาทำตายลอยน้ำมาให้พระรามเข้าใจผิดและยกทัพกลับไป แต่ถูกหนุมานจับได้ เมื่อพระรามจงถนนข้ามมาเกาะลงกา ทศกัณฐ์ใ้นางสุพรรณมัจฉาและบริวารปลาไปคาบก้อนศิลาไปทิ้ง ภายหลังใ้ให้ไมยราพณ์ไปสะกดทัพเพื่อจับพระรามไปสังหาร และครั้งสุดท้ายวางแผนการนี้เพื่อกล่าวโทษพระรามต่อท้าวมาลีวราชผู้เป็นพระอัยกา ด้วยหวังจะให้ท้าวมาลีวราชใ้วางจาสิทธิ์ สถาปนาพระราม

1.6 มีนิสัยหุเบาเชื่อคนง่าย จุดอ่อนของทศกัณฐ์คือความไม่สุ่มรอบคอบ และเชื่อคนง่าย โดยไม่พิจารณาเหตุผลให้ถี่ถ้วน เช่น เชื่อคำที่นางสำนักขากล่าวโทษฝ่ายพระราม และยุ่งใ้ทศกัณฐ์ไปลักนางสีดาเพื่อแก้แค้นจนทำให้เกิดสงคราม เมื่อหนุมานหลอกทศกัณฐ์ใ้

เอานุ่นซุบน้ำมันยางพันตัว เอ�팅มัดต่างเชือกแล้วจุดไฟเผาจึงจะตาย ทศกัณฐ์หลงเชื่อ สั่งให้ทำตามคำหุมนาน โดยมีได้ไตร่ตรองให้รอบคอบ หุมนานจึงได้โอกาสเผาเมืองลงกา ยิ่งกว่านั้นในตอนท้ายหุมนานยังกลับมาทำกลลวงทศกัณฐ์ได้อีกครั้งหนึ่ง โดยทำที่ว่าผัดใจกับพระรามและกลับใจเข้าสวามีภักดีด้วย ทศกัณฐ์ก็กลับหลงเชื่อหุมนาน ถึงกับยกย่องให้มีศักดิ์เสมอกับอินทรชิต โดยมอบสมบัติและเมียของอินทรชิตให้หุมนานครอบครอง หุมนานทำกลอุบายแยบยลจนได้กลองควงใจของทศกัณฐ์ และทศกัณฐ์ก็พบกับอวสานชีวิตไปในที่สุด

2. ลักษณะนิสัยที่เป็นส่วนที่ดีของทศกัณฐ์

2.1 นิสัยรักการแสวงหาความรู้ ทศกัณฐ์มีนิสัยที่รักการศึกษามาแต่เยาว์วัย เมื่ออายุ 14 ปีก็ลาบิดามารดาไปแสวงหาอาจารย์เพื่อเรียนวิชาศิลปศาสตร์ จนได้ศึกษากับพระโคบุตรฤาษี เป็นผู้มี ความขยันหมั่นเพียรและเรียนรู้อุทิศตนได้อย่างรวดเร็ว เป็นที่รักและเมตตาแก่อาจารย์อย่างยิ่ง จนมีความรู้มีฤทธิ์อำนาจและมีบารมีเป็นที่เกรงกลัวแก่เหล่าเทวดาและมานพทั้งหลาย นิสัยรักการศึกษาค้นหาความรู้นี้ ทศกัณฐ์ได้ไปถูกฝังมาถึงอินทรชิตผู้เป็นบุตร โดยให้ไปศึกษาเล่าเรียนกับพระฤาษีโคบุตรพระอาจารย์ของตน และอินทรชิตก็สามารถสำเร็จพระเวทที่ชื่อว่ามหากาลอัคคี เป็นการบริกรรมบูชาพระเป็นเจ้าจนครบเวลา 7 ปี จึงได้ของวิเศษจากพระผู้เป็นเจ้าทั้งสาม

2.2 ทศกัณฐ์เป็นผู้มีวิริยะอุตสาหะแรงกล้า เมื่อตั้งใจกระทำการสิ่งใดแล้วจะไม่ละทิ้งความเพียร และหาวิธีการเพื่อจะบรรลุความสำเร็จให้จงได้ นอกจากความอุตสาหะพากเพียรในการศึกษาดังกล่าวแล้ว ยังเห็นได้จากการที่ทศกัณฐ์บำเพ็ญเพียรจนสามารถถอดควงใจได้ โดยใช้เวลาดัง 7 ปี 7 เดือน 7 วัน และ 7 นาที ควงจิตจึงออกจากร่าง ผู้อื่นไม่สามารถสังหารทศกัณฐ์ให้ถึงแก่ความตายได้ นับว่าทศกัณฐ์มีความอุตสาหะพากเพียรอย่างสูง

2.3 รักและเทิดทูนนางมณฑาผู้เป็นมเหสี ถึงแม้ทศกัณฐ์จะมีนิสัยเจ้าชู้เพียงใด แต่ก็มีความรัก ยกย่องและให้เกียรติมเหสีทั้งสอง คือนางกาลอัคคี และนางมณฑา โดยเฉพาะกับนางมณฑานั้น ทศกัณฐ์ให้ความรักและยกย่องเป็นพิเศษ เห็นได้ว่าตั้งแต่พระอิศวรประทานนางมณฑา ทศกัณฐ์ก็รักนางมณฑาทันที ขณะอุ้มพานางเหาะกลับเมือง แม้จะถูกพาลีแย่งนางไปอยู่กินในเมืองขีดขินถึง 7 เดือน และมีบุตรกับนางมณฑาด้วย แต่เมื่อทศกัณฐ์ได้นางคืนมาก็ไม่เคยคิดรังเกียจว่าพาลีได้นางก่อน และความรักที่มีต่อนางมณฑานั้นไม่เคยลดลงไปจากเดิมเลย

ทศกัณฐ์ยังแต่งตั้งให้นางมณฑาเป็นมเหสีอีกองค์หนึ่ง

ความรักและความเกรงใจของทศกัณฐ์ที่มีต่อนางมณฑานั้น เห็นได้ชัดเจนจากตอนที่ทศกัณฐ์ลักนางสีดามาขังเมืองลงกา ทศกัณฐ์มิได้พานางเข้ามาในพระราชมนเทียรกรุงลงกา

แต่พาไปไว้ในอุทยานแทนและเมื่อทศกัณฐ์ทำพิธีอุโมงค์เพื่อชুবกายให้กายสิทธิ์ คงทนต่อศาสตราวุธ ทั้งปวง ทั้งนี้จะมีฤทธิ์ผู้ใดก็ถึงแก่ความตาย พิธีครั้งนั้นทศกัณฐ์ต้องรักษาขันคัมภ์ และไม่ให้ใครรบกวนผู้ใด เมื่อสุครีพ หนุมาน และนิลนันทติดตามมาทำลายพิธีในอุโมงค์ จะกลั่นแกล้งอย่างไร ทศกัณฐ์ก็ไม่ถือโกรธ แต่เมื่อหนุมานสะกดนางมณโฑมายังโรงพิธี และช่วยกันปลุกปล้ำต่อหน้าคน ด้วยความรักที่มีต่อนางมณโฑ ทศกัณฐ์จึงเสียขันคัมภ์ โกรธพวกลิง เมื่อครั้งที่นางมณโฑทำพิธีหุงน้ำทิพย์เพื่อใช้ประพรมให้เหล่าอสูรปีศาจฟื้นขึ้น และช่วยสู้รบกับกองทัพพระราม หนุมานเป็นผู้ทำลายพิธีโดยแปลงกายเป็นทศกัณฐ์ และทำอุบายเพื่อร่วมหลับนอนกับนางมณโฑ นางมณโฑจึงเป็นหญิงสามศั้วไม่สามารถกระทำพิธีหุงน้ำทิพย์ได้อีก เมื่อนางมณโฑทราบความจริงว่าเสียทีแก่หนุมานก็เสียใจมาก และขอให้ทศกัณฐ์ฆ่าคนเสีย แต่ด้วยความรักที่มีต่อนางมณโฑทำให้ทศกัณฐ์ไม่ถือโกรธ และไม่เคียดคิดร้ายกับนางมณโฑ กลับยอมรับความจริงว่านางมณโฑไม่มีส่วนรู้เห็นและเป็นเรื่องของเวรกรรม เมื่อครั้งสุดท้ายที่ทศกัณฐ์อับจนหนทางในการที่จะชนะศึกกับพระราม นางมณโฑเตือนให้ส่งนางสีดากลับคืนให้พระราม ทศกัณฐ์ไม่ยอมเชื่อฟังแต่ไม่แสดงความเกรี้ยวกราดกับนางมณโฑเช่นที่เคยทำกับพิเภกและกุมภกรรณ นับได้ว่าทศกัณฐ์มีความรักและจริงใจกับนางมณโฑและเป็นสามีที่ดีผู้หนึ่ง

2.4 ความรักที่มีต่อนางสีดา ทศกัณฐ์มีความรักนางสีดาอย่างจริงใจและยิ่งใหญ่ เห็นได้ว่าแม้ทศกัณฐ์จะใช้กำลังพานางสีดามาไว้ในอุทยานเมืองลงกา ทศกัณฐ์ก็ไม่คิดหักหาญนำใจของนางสีดาแต่ใช้วิธีการต่อสู้ฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ เพื่อพิสูจน์ความรักที่มั่นคงต่อนางสีดา ทศกัณฐ์จริงใจยืนหยัดต่อความรักที่ให้กับนางสีดาอย่างยิ่ง และไม่เคียดชิงความพยายามที่จะชนะใจนางสีดา แม้ความรักที่ยิ่งใหญ่นั้นจะทำให้ทศกัณฐ์ต้องแลกด้วยการทำสงครามกับพระราม ต้องสูญเสียญาติมิตร น้องและลูก ทศกัณฐ์ก็ยังมิใจรักมั่นคงต่อนางสีดา โดยไม่เคยคิดจะส่งนางสีดาคืนให้กับพระรามแม้แต่ครั้งเดียว

2.5 เป็นกษัตริย์ชาตินักรบ ทศกัณฐ์เป็นกษัตริย์นักรบที่ยิ่งใหญ่ที่จบชีวิตลงอย่างชายชาติทหาร และด้วยมานะกษัตริย์ ทศกัณฐ์ยอมสู้จนตัวตายโดยไม่ยอมแพ้แก่พระราม เมื่อถูกศรพรหมศรของพระราม ก่อนตายทศกัณฐ์ได้สำนึกผิด และสั่งเสียพิเภกเป็นครั้งสุดท้ายมิให้เอาเยี่ยงอย่างตน และขอโทษพิเภกที่ขับไล่ออกจากเมืองลงกา

ถึงแม้ว่าทศกัณฐ์จะมีพฤติกรรมในทางไม่ดี แต่ก็ตายอย่างชายชาตินักรบ และสำนึกผิด นับได้ว่าต้นร้ายปลายดี การจบชีวิตของทศกัณฐ์จึงก่อให้เกิดความสะเทือนใจ ต่างกับตัวละครในฝ่ายธรรมทั้งหลาย

พรหมพงศ์วงศ์กษัตริย์ แห่งกรุงลงกา

ท้าวสหบดีพรหม
(สร้างเมืองลงกา)

ท้าวอิศญาพรหม (ท้าวจตุรพักตร์) + นางมลิกา

ท้าวลัสเตียนพรหม

นางศรีสุนันทา กุเปรีน (เมืองกาลจักร)
นางจิตรมาลี ทิพนาสูร (เมืองจักรวาล)
นางสุวรรณมालย์ อิศราดา (เมืองวิทกัน)
นางวโรประไล มารัน (เมืองโสฬส)
นางรัชญา

ทศกัณฐ์ + นางจันทวดี + นางคันธมาลี
กุมภกรรณ + นางตรีชฎา + นางเบญกาย + หนุมาน + อสุรผัด
พิเภก + นางตรีชฎา + มังกรกัณฐ์ + แสงอาทิตย์
ขร (เมืองโรมคัล) + นางรัชญาสูร
ทูต (เมืองจาริก) + วิรุณจำบัง + วิรุณมุข
ตรีเศียร (เมืองมฆวาริ) + ตรีเมฆ
นางตำมนักขา + ชิวหา + กุมภกาศ + นางอดุล + วรรณีสูร

นางมณฑิ + นางกาลอัคคี + นางสนม + นางมัจฉา + นางช้าง + กากนาสูร
 รณพักตร์ (อินทรชิต) + นางสีดา + ไพนาสูริยวงศ์ (ทศพิน) + พระราม + นางสุวรรณกันขูมา + ยามลิวัน (พญาวันยุพัตถ์) + กัญเยก (พญาขันนุชิต) + พระมงกุฎ + พระลพ + สหสกุมาร (1000 คน) + สิบรถ (10 คน) + นางสุพรรณมัจฉา + หนุมาน + มัจฉานุ + ทศคีรีวัน + ทศคีรีธร + สวาหุ + มาริศ + เจษฎา + นนชวิก + วายูเวก

3.2 การคัดเลือกผู้แสดงทศกัณฐ์

เมื่อผ่านกระบวนการฝึกหัดตามบทเรียนขั้นพื้นฐานของตัวยักษ์ ครูผู้ฝึกหัดจะพิจารณาถึงคุณสมบัติของผู้เรียนว่าสามารถจะพัฒนาความรู้ ความสามารถเหมาะสมสำหรับแสดงบทบาทของทศกัณฐ์ได้หรือไม่นั้น นายสมศักดิ์ ทัดดี อาจารย์ 3 ระดับ 8 ได้สรุปเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือก คือ

3.2.1 มีสรีระที่เหมาะสม ตามเกณฑ์เฉลี่ยของผู้แสดงกรมศิลปากร 8 ท่าน คือ

- นายสุจิตต์ พันสังข์
- นายสมศักดิ์ ทัดดี
- นายศิริพงษ์ ทวีทรัพย์
- นายสถาพร ขาวรุ่งเรือง
- นายเจษฎา สังข์วิเศษ
- นายโฆษิต สุวรรณปทุม
- นายเกศตรา ศรีวรานนท์
- นายพหลยุทธ กนิษฐบุตร

โดยแบ่งตามสรีระของแต่ละบุคคลได้ตามเกณฑ์เฉลี่ย คือ สูง 177.75 นิ้ว น้ำหนัก 83.75 รอบคอ 15 นิ้ว รอบอก 39.12 นิ้ว รอบเอว 35.37 นิ้ว แขนยาว 27.81 นิ้ว และขายาว 41.75 นิ้ว เกณฑ์เฉลี่ยนี้เมื่อพิจารณาประกอบกับศิลปิน ที่เคยแสดงเป็นทศกัณฐ์ที่มีชื่อเสียงในอดีต เช่น ครูอ่วม อินทรนัญ ครูหยัด ช้างทอง และครูจตุพร รัตนวราหะ ก็มีสรีระที่ใกล้เคียง ซึ่งน่าจะใช้ประกอบในการพิจารณาคัดเลือกผู้แสดงเป็นทศกัณฐ์ได้

3.2.2 มีความรู้ความสามารถ นอกจากลักษณะทางกายภาพที่เป็นปัจจัยแรกแล้ว จะต้องผนวกกับความสามารถ หรือฝีมือของผู้เรียนซึ่งในแต่ละบุคคลจะมีไม่เท่ากัน ส่วนหนึ่งอาจเป็นความสามารถพิเศษเฉพาะตัวของผู้เรียนที่เรียกกันว่า “พรสวรรค์” ถึงแม้ว่าจะได้รับความรู้จากครูเท่ากันในระดับเรียน แต่เมื่อปฏิบัติทำแล้วจะโดดเด่นกว่าเพื่อนในระดับเรียน มักแลเห็นได้จากความฉับไวในการจดจำ และการเลียนแบบท่วงท่าลีลาจากครูผู้สอน ซึ่งต่อมาถ้าได้รับขัดเกลาจากครูผู้มีความสามารถแล้ว ศักยภาพในตัวผู้เรียนย่อมพัฒนารับถ่ายทอดกระบวนการทำร้ายทนต์ต่างๆ ของทศกัณฐ์ได้อย่างรวดเร็ว แต่จะต้องควบคู่กับความตั้งใจจริงที่จะมุ่งมั่นขยันฝึกฝนและอดทนในการฝึกหัด เช่น ภายหลังจากเรียนในระดับเรียนแล้ว ผู้เรียนทบทวนท่าร้ายปฏิบัติซ้ำแล้วซ้ำอีกก็จะเกิดความคล่องตัวในการเชื่อมโยงแต่ละท่า ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาฝีมือของผู้เรียนด้วยตนเอง

3.2.3 มีประสบการณ์จากการแสดงจริง ผู้ที่จะได้รับการฝึกหัดเพื่อแสดงเป็น ทศกัณฐ์ควรมีประสบการณ์แสดงอื่น ๆ โดยเริ่มแสดงจากตัวที่มีความสำคัญน้อย เช่น เสนายักษ์ ยักษ์เสนา และเพิ่มขึ้นตามลำดับ เพื่อให้เกิดความเคยชินและคุ้นเคยกับเวที เพื่อรู้จักการแก้ปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นบนเวทีได้ทุกเมื่อ รวมทั้งจะได้เก็บเกี่ยวเทคนิคและวิธีการแสดงของครู อาจารย์และศิลปิน จากการสังเกตการณ์เพื่อนำมาใช้ประโยชน์และเป็นแบบอย่างในการแสดง ของตน

3.2.4 บุคลิกและอุปนิสัยที่เหมาะสมกับการแสดงเป็นทศกัณฐ์ บุคลิกภาพและ อุปนิสัยของบุคคลเป็นการปลูกฝังและหล่อเลี้ยงขึ้นมาจากสถาบันครอบครัว สังคมและสิ่งแวดล้อม ต่าง ๆ มนุษย์ทุกคนมีการแสดงออกถึงอารมณ์และความรู้สึกที่แตกต่างกันออกไป เป็นที่น่าสังเกต ว่าลักษณะนิสัยของบุคคลหากมีลักษณะที่คล้ายกับทศกัณฐ์ในตอนดังกล่าวก็จะเป็นการช่วยเสริมให้ ศิลปินแสดงกระบวนท่าร่าออกมาได้สมบูรณ์มากกว่าบุคคลที่มีลักษณะนิสัยที่ไม่ตรงกัน แต่ทั้งนี้ก็ ขึ้นอยู่กับการฝึกหัดและการตั้งใจที่จะปรับเปลี่ยนบุคลิกของตนเองให้เป็นไปตามบทบาทและ อารมณ์ของตัวทศกัณฐ์ที่ได้รับอีกด้วย

3.3 การฝึกหัดอิริยาบถต่างๆ ของทศกัณฐ์

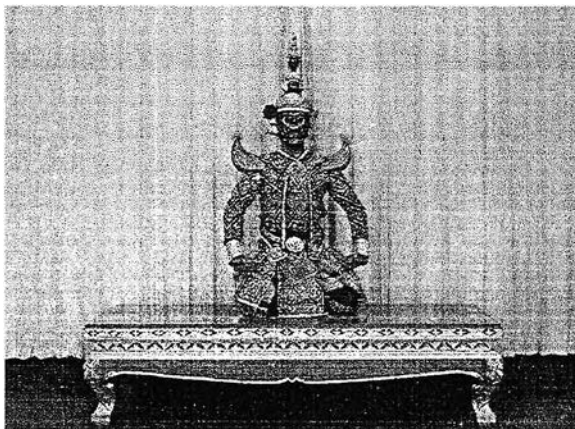
ก่อนที่จะรับถ่ายทอดกระบวนท่าร่าของทศกัณฐ์ตอน นางลอย ผู้ฝึกหัดควรที่จะศึกษาวิธี ปฏิบัติทำอิริยาบถต่างๆ ของทศกัณฐ์ให้เกิดความชำนาญ การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งทำ อิริยาบถของทศกัณฐ์ในตอนนี้ไว้ดังนี้

3.3.1 ทำนั่งพับเพียบ การนั่งพับเพียบ เป็นท่านั่งที่ทำได้ทั้งสองข้าง คือ พับ เพียบทางขวา และพับเพียบทางซ้าย แต่ในการแสดงปกติแล้วจะนิยมนั่งพับเพียบทางขวา

ภาพที่ 50 ทำนั่งพับเพียบ

3.3.2 ทำนั้งคุกเข่า ทำนั้งคุกเข่าเป็นท่าหลักในการนั่งของทศกัณฐ์ในบทนั่งเมือง ให้แยกปลายเข่าออกด้านข้างห่างกันประมาณ 2 คืบ แล้วยกฝ่าตัวขึ้นตั้งตรงปลายเท้าซ้ายเหยียดตั้งตรงกับเข่าขวา ยกกันขึ้น

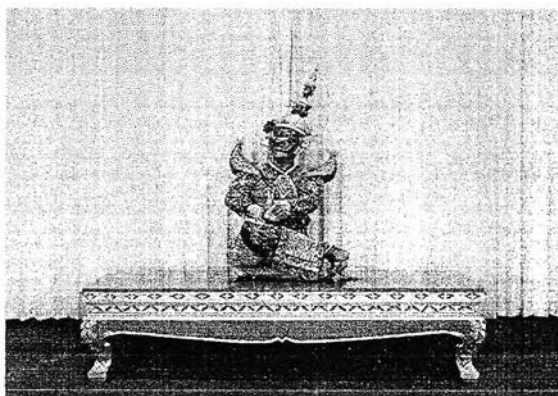
ภาพที่ 51 ทำนั้งคุกเข่า

3.3.3 ทำนั้งชันเข่า นั่งชันเข่า เป็นลักษณะทำนั้งต่อเนื่องจากทำนั้งพับเพียบทางขวา โดยทับเท้าซ้ายไว้ข้างหน้า ชันเข่าขึ้นให้ฝ่าเท้าวางกับพื้น จากการสังเกตการทำนั้งชันเข่า มักใช้ประกอบกับการรำทำบทรำฟิ่ง (บทที่คิดอยู่ภายใน หรือพูดในใจ) และยังเป็นกลวิธีในการผ่อนคลายท่ารำ เมื่อทศกัณฐ์รำทำบท ก็เปลี่ยนอิริยาบถเป็นนั่งชันเข่า เพื่อฟังบทสนทนาของฝ่ายตรงข้าม เพื่อให้การเคลื่อนไหวไม่ตายตัว และดูเป็นธรรมชาติ

ภาพที่ 52 ทำนั้งชันเข่า

3.3.4 ทำนั้งไขว่ห้าง ทำนั้งไขว่ห้าง ก่อนที่จะปฏิบัติทำนั้งไขว่ห้าง จะต้องปฏิบัติ ในทำนั้งพับเพียบทางขวา แล้วตัวต้วเท้าขวาขึ้นวางข้อเท้าบนต้นขาซ้าย กอดปลายเท้าขวาให้ราบ ระดับเดียวกับพื้น มือซ้ายและมือขวากำหลวม วางซ้อนกันบนหัวเข่าขวา กระดิกปลายเท้าขวา ประกอบกับอิริยาบถที่ชื่นชมยินดี ทำนั้งไขว่ห้างยังไม่ปรากฏหรือนิมนั้งไขว่ห้างข้างซ้าย เพราะ ปกติแล้วผู้แสดงจะนั่งพับเพียบทางขวา

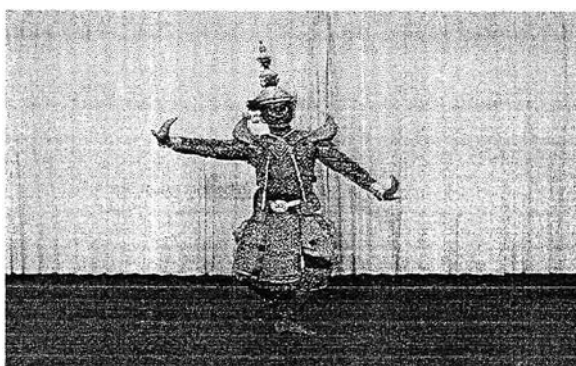
ภาพที่ 53 ทำนั้งไขว่ห้าง

3.3.5 ทำยืน ทำยืน ลักษณะทำยืนเป็นทำนั้งสำหรับพักเมื่อเสร็จการทำบท เรียบร้อยแล้ว ผู้ปฏิบัติยืนแยกเท้าให้ส้นเท้าห่างกันประมาณ 1 คืบ โดยให้ปลายเท้าทั้งสองข้าง แยกออกพอประมาณ ถ้าตัวตั้งตรง น้ำหนักจะอยู่ที่เท้าซ้ายหรือเท้าขวาก็ได้ แล้วแต่ลักษณะการยืน

ภาพที่ 54 ทำยืน

3.3.6 ทำเดิน ทำเดินเป็นท่าปฏิบัติต่อเนื่องจากทำยืน เมื่อเวลามีการเคลื่อนย้ายตำแหน่งจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง เพื่อไปทำบท (ทำท่ารำตามบทประพันธ์) การเดินจะเริ่มก้าวเท้าใดก่อนก็ได้ ลักษณะการเดินของตัวยักษ์ จะเลียนแบบท่าเดินตามธรรมชาติ คือ เมื่อเริ่มก้าวเท้าใดออกข้างหน้า มือที่จับระหว่างเดินค่อย ๆ คลายออกตั้งวงด้านหน้านั้นต้องตรงข้ามกับเท้าที่ก้าวเดิน ทำเดินสำหรับผู้ฝึกหัดบททศกัณฐ์มีความสำคัญมาก เพราะเป็นการเดินออกโรงตัวแรกก่อนขึ้นเตียง

ภาพที่ 55 ทำเดิน

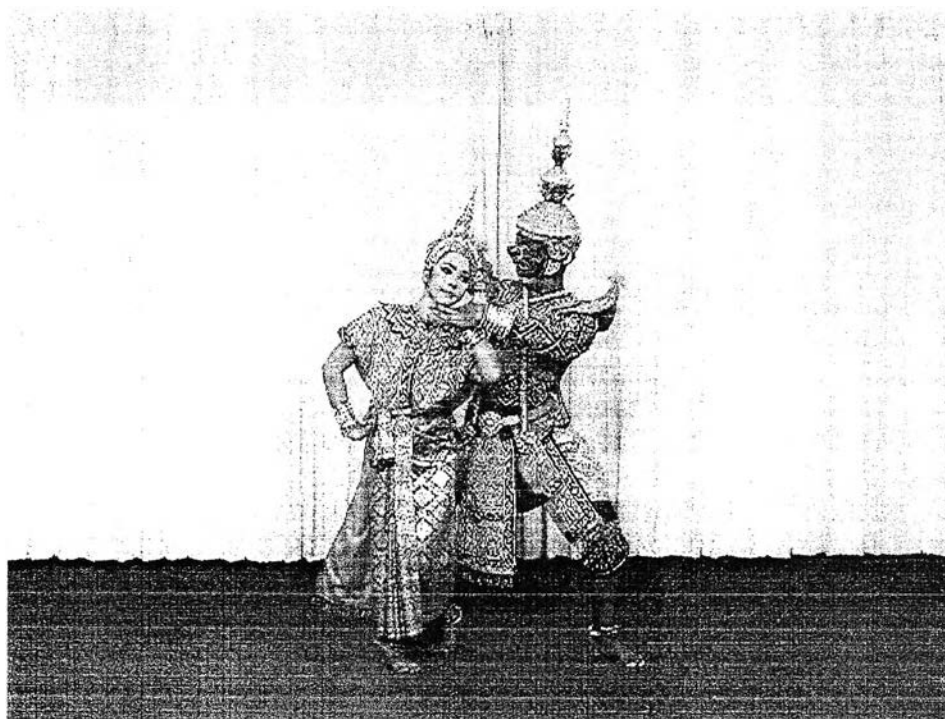
3.3.7 ทำเดินตะกั้น การเดินตะกั้น เป็นอิริยาบถการเดินยักษ์อีกลักษณะหนึ่ง ที่ต้องการรวบจังหวะการเดินปกติให้เร็วขึ้น แต่ใช้ประกอบกับการแสดงอาการปรีชาหรือท่ากระหยิ่มยิ้มย่อง เดินแบบพึงพอใจ หรือบางครั้งในการแสดงอารมณ์ที่ฉุนเฉียว หรือโกรธมาก ๆ ก็สามารถปฏิบัติรวมกับการถูมือหรือเคาะมือ วิธีการปฏิบัติคล้ายกับท่าเดิน แต่เมื่อก้าวเท้าข้างใดออกข้างหน้า หรือก้าวเดินแล้วให้ย่อเข่าขึ้น และกระดกเท้าตรงกันข้าม หนีบร่องมาด้านหลังทำสลับกันสองข้าง ฝึกให้เกิดความชำนาญ โดยต้องเริ่มจากจังหวะช้าก่อน

ภาพที่ 56 ทำเดินตะกั้น

3.3.8 **ท่าเล่าโลม** เป็นอิริยาบถในการเข้าเกี่ยวข้องกับพาราตี แสดงออกถึงอาการปากว่ามือถึงเพราะเจ้าผู้ยักษ์นอกจากจะเล่าโลมด้วยวาจาแล้วยังเข้าถึงตัวของฝ่ายตรงข้าม เพื่อเพิ่มอรรถรสในการถ่ายทอดความรู้สึกถึงอารมณ์ต่าง ๆ ตามบทประพันธ์ จึงนำมาปรุงแต่งเป็นท่านาฏยศิลป์ไทย ซึ่งได้เลียนแบบท่าธรรมชาติ เช่น จับแก้ม เขยคาง โอบกอด จับมือ จับหน้าอก โดยแบ่งลักษณะของการเล่าโลมไว้ ดังนี้

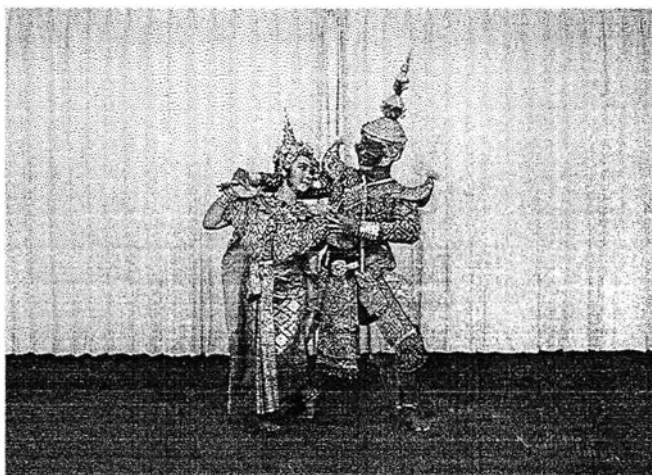
-**โลมมือเดียว** เป็นอิริยาบถการเข้าเกี่ยวข้องกับพาราตีแบบเข้าถึงตัว โดยจะเข้าทางด้านซ้าย หรือเข้าทางด้านขวาก็ได้ จะเข้าไปเพื่อจับแก้ม จับคาง จับไหล่ หรือจับหน้าอก วิธีปฏิบัติถ้าเข้าเล่าโลมข้างใด ก็ใช้มือข้างนั้นจับโอบเหมือนจะกอดที่ตัวนาง เมื่อนางปิดก็คล้ายมือจับออกเป็นต้งวง โดยมืออีกข้างหนึ่งจับที่เอววง เพื่อมิให้นางปัดหรือคืนหลุด เพื่อแสดงออกถึงความเข้มแข็งในกิริยาทำร้าย

ภาพที่ 57 ท่าโลมมือเดียว

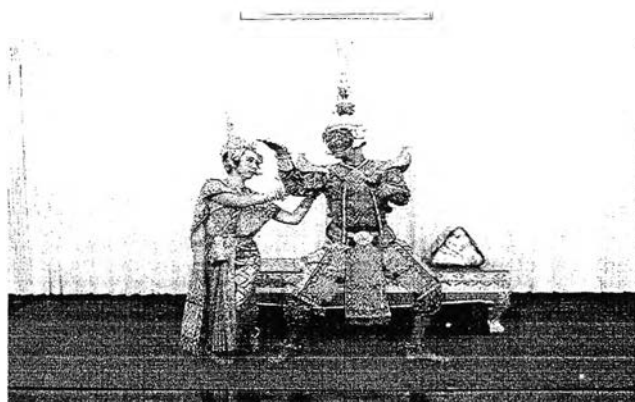

-โลมสองมือ ทำทางและลักษณะของท่าโลมสองมือ ไม่แตกต่างไปจากท่าโลมมือเดียวมากนัก ท่าโลมสองมือเลียนแบบท่าธรรมชาติเช่นกัน คือ เข้าโอบกอดด้วยวงแขนทั้งสองข้าง แต่ลักษณะอารมณ์ในลำดับนี้เป็นการเข้าถึงตัวของฝ่ายตรงข้ามแบบสืมตัว ซึ่งไม่สามารถห้ามใจตนเองได้ เพราะความรัก กิเลสและตัณหาเข้าครอบงำจนทำให้หน้ามีคตามัว วิธีการปฏิบัติ คือ มือทั้งสองข้างจับโอบที่ไหล่ของตัวนาง ก้าวเท้าขวาางเท้าซ้าย เมื่อตัวนางปิดก็คลายจับออกเป็นตั้งวง

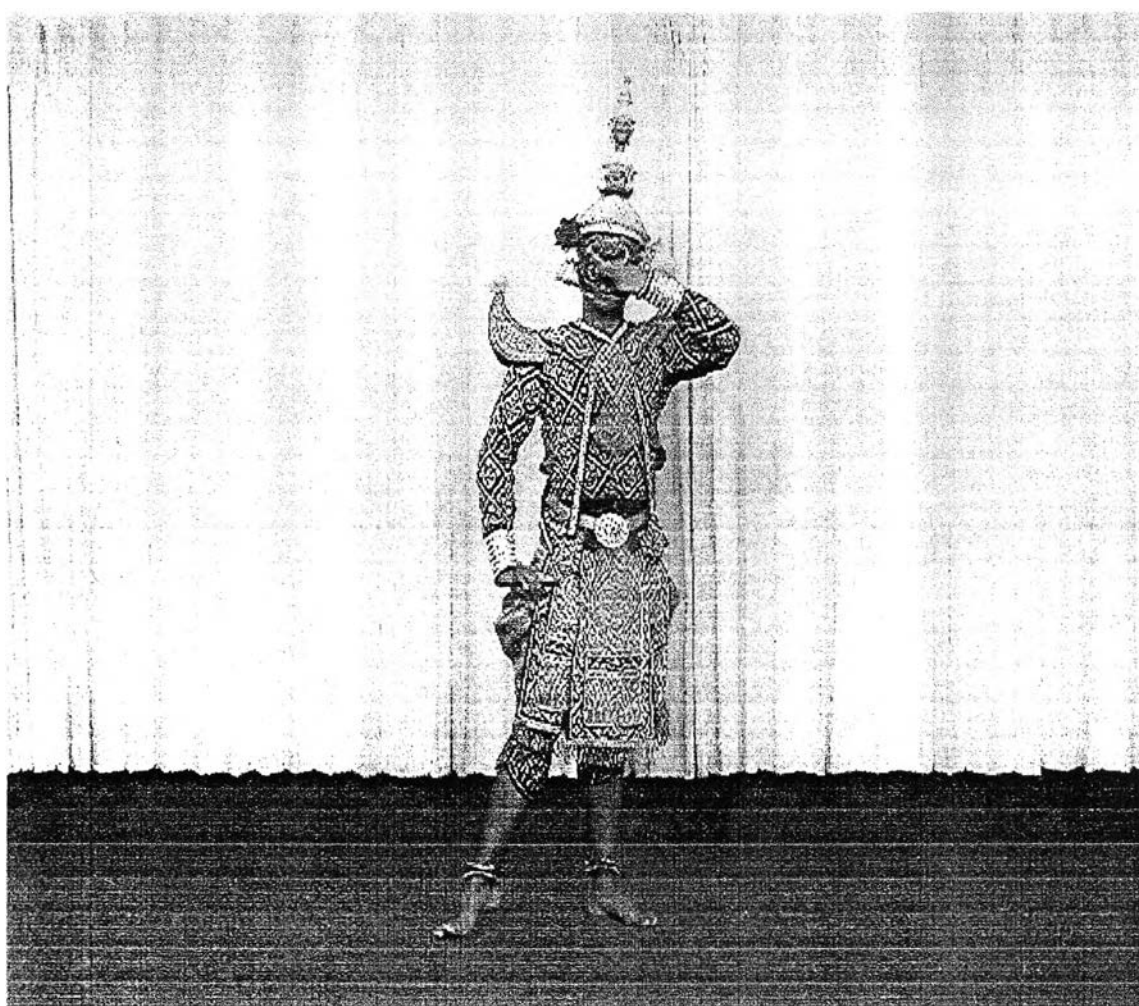
ภาพที่ 58 ท่าโลมสองมือ

-โลมน้ำหนัก คือ การแสดงอากัปกริยาประกอบกรทำบท เพื่อจะเข้าเกี่ยวตัวนางข้างใดข้างหนึ่ง ซึ่งเป็นท่าที่นอกเหนือจากท่าโลมมือเดียวและ โลมสองมือ วิธีการปฏิบัติ เมื่อจะเข้าข้างซ้ายของตัวนางก็โลมน้ำหนักลงที่เท้าขวา แล้วโลมไหล่ขวาเข้าหาตัวนาง เพื่อแสดงอาการงอนง้อหรืออ่อนแคะ เพื่อตัวนางจะได้เอนเอียงตาม

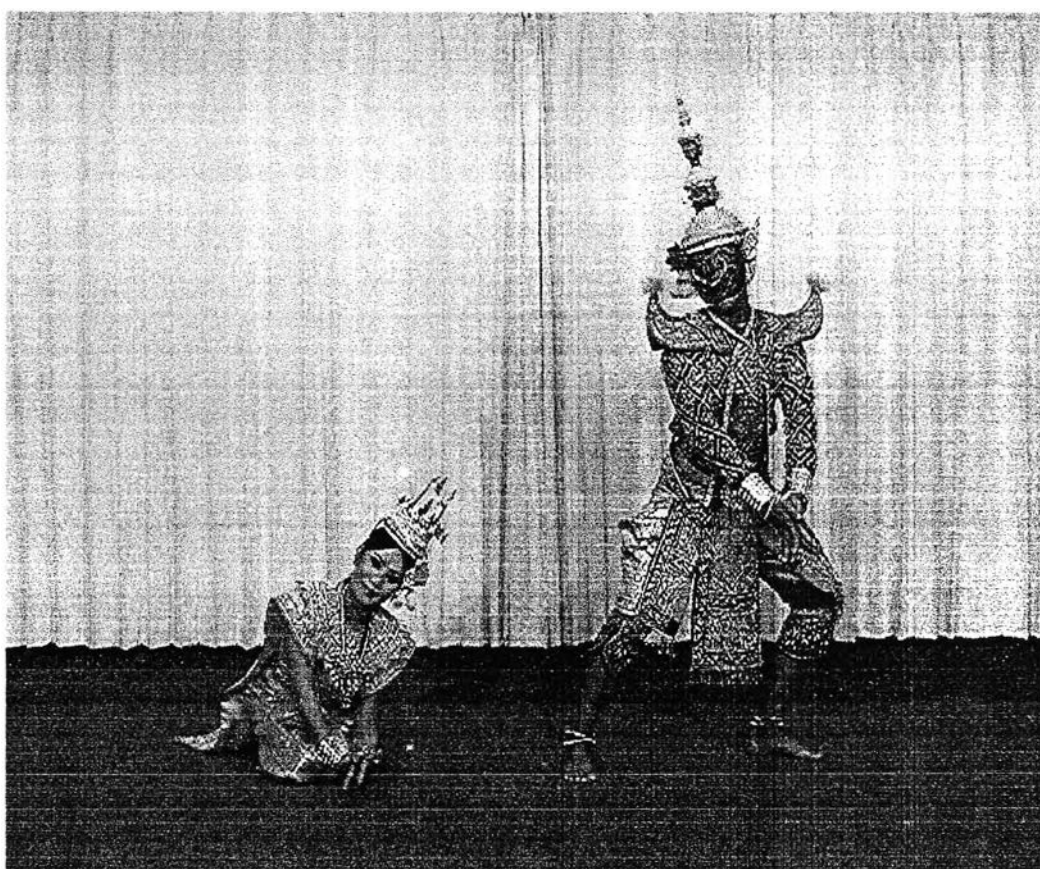
ภาพที่ 59 ท่าโลมน้ำหนัก

3.3.9 ยิ้มหรือหัวเราะ เมื่อใดที่เกิดอารมณ์ชื่นชม ยินดี หรือสมหวังในสิ่งใดแล้วได้ตามความปรารถนา สำหรับอิริยาบถทั่วไปตามธรรมชาติจะสามารถแสดงออกได้ทั้งสีหน้าและแววตา ริมฝีปากจะแสดงอาการส่ายยิ้มอย่างอímเอิบ หรือมีความสุขมากจนหัวเราะออกมา ส่วนสำหรับทำยิ้มและหัวเราะของตัวทศกัณฐ์ได้นำเอาอากัปกิริยาการปิดปากมาปรุงแต่งเป็นนาฏยศิลป์ โดยจะตั้งวงข้างซ้ายระดับปากแล้วกดปลายนิ้วมือเป็นจีบตะแคง หันปลายนิ้วชี้ตรงหัวแม่มือเข้าหามุมปาก

ภาพที่ 60 ทำยิ้มหรือหัวเราะ

3.3.10 ทำเงินอาย เป็นการเลียนแบบอาถรรพ์กิริยาตามธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากการเกื้อเงินตกประหม่า กระดาก จนทำอะไรไม่ถูก ปฏิบัติโดยจับห้อยข้างสะบัดไปมา ภูมือทั้งสองข้าง กัดนิ้วหัวแม่มือ หลบหน้าก้มตัวส่ายไหล่ไปมา เป็นท่าที่เกิดจากอารมณ์และความรู้สึกภายใน ซึ่งเมื่อนำมาปรุงแต่งเป็นทำนานฏยศิลป์ แล้วผู้ปฏิบัติจะต้องแสดงท่าต่าง ๆ ให้กลับไปให้เหมือนท่าธรรมชาติให้มากที่สุด นับว่าเป็นการรื้อฟื้นฝีมือได้อีกท่าหนึ่ง

ภาพที่ 61 ทำเงินอาย

3.4 เครื่องแต่งกายทศกัณฐ์

นอกจากการฝึกหัดต่าง ๆ ตามบทร้องแล้ว เครื่องแต่งกายก็เป็นสิ่งส่งเสริมความงาม พร้อมทั้งบ่งบอกถึงลักษณะและเชื้อชาติของตัวละคร รวมถึงฐานะวรรคต แต่สำหรับในการแสดง โขน เครื่องแต่งกายมีความสำคัญอย่างหนึ่ง เพราะถ้าเครื่องแต่งกายเก่า หรือถ้าผู้แสดงแต่งแล้วไม่พอดี หรือไม่ได้สัดส่วน จะทำให้ความคล่องตัวในการปฏิบัติท่ารำเกิดความสวยงามน้อยลง

สมศักดิ์ ทัดติ (2540) ศึกษาว่าเครื่องแต่งกายของทศกัณฐ์จะประกอบไปด้วย

กำไลเท้าหรือข้อเท้า เครื่องประดับสวมข้อเท้า ในการแสดงทำได้สองลักษณะ ลักษณะแรกทำด้วยผ้ากำมะหยี่หรือผ้าต่วนสีแดงหรือสีเขียวปักด้วยด้ายเงินและเลื่อมทำเป็นแผ่นรัดรอบข้อเท้าด้วยวิธีเย็บชายทั้งสองติดเข้าด้วยกัน ลักษณะที่เป็นแผ่นผ้าปักนี้มักจะเรียกกันว่า “ข้อเท้า” นิยมใช้กันมากในยุคแรกๆ ของโขนกรมศิลปากรที่จัดแสดง ณ โรงละครศิลปากรตั้งแต่ พ.ศ. 2489 ปัจจุบันยังใช้กับพญายักษ์ที่มีศักดิ์รองลงมา เช่น ยักษ์น้อย ยักษ์ต่างเมือง และตัวประกอบอื่นๆ ส่วนตัวยักษ์ใหญ่ได้แก่ทศกัณฐ์ นิยมสวมเครื่องประดับข้อเท้าเป็นลักษณะที่ 2 คือ กำไลเท้าซึ่งเป็นกำไลหัวบัว ทำด้วยโลหะชุบทอง ซึ่งถือกันว่ามี ความงาม ส่วนข้อเท้าผ้านั้นสิ่งที่ควรระมัดระวังคือ การเย็บชายทั้งสองควรจะเย็บด้วยเงื่อนตายหลายๆ ชั้น เพื่อป้องกันมิให้ข้อเท้าหลุดขณะแสดง เพราะจะขาดความงามไปได้ทันที

สนับเพลา เป็นกางเกงขยาวเรียวยาวถึงน่อง ตอนบนใช้ผ้าดิบหรือผ้าพื้นสีต่างๆ เย็บเป็นรูปกางเกงขาตรงยาวประมาณ 120 เซนติเมตร หรือทำเป็นหุรูปเคียนเอว ตอนใต้เข้าถึงน่องมีผ้าชนิดมันสีแดงหรือเขียวต่อเป็นเชิงอีกทีหนึ่ง ส่วนปลายขาปัจจุบันนิยมทำเป็นเชิงนอนแล้วปักกลดลายด้วยด้ายเงินและเลื่อม การนุ่งสนับเพลาไม่ควรนุ่งให้เชิงสูงเกินไป ควรให้เชิงอยู่ต่ำกว่าเข่าลงมาเล็กน้อย เมื่อนุ่งแล้วควรทดลองย่อเหยียดให้เต็มทีก่อนแล้วจึงเคียนเอว

ผ้านุ่ง ในวรรณคดีเรียกภูษา ปัจจุบันตัวทศกัณฐ์ในกรมศิลปากรใช้ผ้ายกสีแดง ขนาดกว้าง 36 นิ้ว และยาวประมาณ 120 นิ้ว นิยมกันว่าควรเป็นผ้าหน้ากว้างและจะต้องมีเชิงผ้าด้วย ส่วนดอกก็นิยมกันว่าควรเป็นดอกยกเงิน เพราะจะเห็นลายผ้าได้เด่นกว่ายกทองและเข้ากับเครื่องปักอื่นๆ ที่ปักด้วยด้ายเงินและเลื่อมสีเงินทั้งสิ้น วิธีนุ่งเรียกกันว่านุ่งแบบกันแป้น โดยนุ่งโจงลักษณะจับจีบด้านข้าง ข้างละสามจีบ เรียกว่านุ่งจีบโจง ชายผ้านุ่งด้านล่างควรจะยาวเสมอกับปลายเข่าขณะย่อเหยียด และจีบทั้งสองข้างควรพองออกเท่าๆ กัน โดยมีผ้าพอกหนุนอยู่ด้านใน การนุ่งผ้าเมื่อผู้แต่งจัดจีบและชายผ้าทั้งด้านหน้าด้านหลังเรียบร้อยแล้ว จะเคียนเอวไว้ด้วยผ้าดิบที่เรียกว่า “ผ้าทับหาง” และวิธีเคียนนั้นต้องดั่งรั้งจนแน่นมากที่สุดด้วย ศิลปินผู้แต่งจะต้องระวังในการคลี่ผ้า

ทับหางให้แผ่ออกเป็นแผ่น เพราะถ้าไม่คลี่ผ้าออกให้ดีแล้ว เมื่อแสดงไประยะหนึ่งจะรู้สึกเจ็บบริเวณสะเอว และจะเป็นอุปสรรคกับการแสดงได้

ผ้าพอก เป็นผ้าที่ใช้หนุนเสริมส่วนสะโพกของผู้แสดงโขนที่เป็นตัวดีทุกตัว เพราะสรีระของชายสะโพกไม่ผายออกเหมือนหญิง ผ้าที่ใช้เป็นผ้าโจงกระเบนหรือใช้ผ้าแดงที่ใช้หนุนในการฝึกหัด เมื่อผูกชายพอกเป็นเงื่อนตายแล้วให้จับชายผ้าด้านล่างที่ละข้างเข้ามาประมาณ 1 เมตร ทบชายผ้าเข้ามารวบไว้จนมีส่วนหนาบริเวณสะโพก แล้วจึงหนีบไว้ที่สะเอว เมื่อทำสองข้างให้ผ้าที่มากองที่สะโพกเท่ากันแล้วจึงย่อเหลี่ยม ดึงชายผ้าส่วนล่างขึ้นมาจนถึงบริเวณเป้าสนับเพลา แล้วนำมาหนีบไว้กับชายพอกด้านหน้า การนุ่งวิธีนี้เป็นวิธีการนุ่งแบบโบราณเห็นได้ว่า ช่วยกระชับเป้ากางเกงสนับเพลาไปในตัว ครูโบราณเชื่อกันว่าเป็นวิธีการที่จะช่วยให้เกิดความปลอดภัยจากการเป็นโรคได้เลื่อนได้ เพราะในขณะที่แสดงโขนต้องใช้พลังกำลังและความกระทบกระเทือนมาก การนุ่งในลักษณะนี้ถ้าไม่ดีหรือไม่ถูกวิธีจริงๆ แล้วจะทำให้หลวมและชายพอกด้านหน้าที่หนีบไว้หลุดได้ ซึ่งจะสร้างปัญหาในการแสดงที่ใช้เวลายาวนาน เพราะถ้าเกิดการหลุดของผ้าพอกแล้ว ผ้าก็จะเลื่อนออกมาด้านนอกซึ่งจะแฉะไม่งามเป็นอย่างยิ่ง ปัจจุบันจึงนิยมนุ่งโดยทบผ้ามารวมกันไว้ที่สะโพก แล้วหนีบชายให้ตึงไว้ที่ชายพอกทั้งสองข้างโดยไม่ต้องดึงชายผ้าด้านล่างขึ้นมาหนีบไว้ด้านหน้า และทำให้ผ้าส่วนสะโพกมีปริมาณมากขึ้นด้วย

ชายแครงหรือห้อยข้าง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 อธิบายว่า “ผ้าห้อยทับหน้าขาทั้งสองข้าง” (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2525) ซึ่งน่าจะใช้ในความหมายเดียวกับเจียรระบาด ตามพจนานุกรมว่า “ผ้าคาดเอวชนิดหนึ่ง มีชายห้อยลงที่หน้าขา” ปัจจุบันเป็นผ้าตัวนหรือผ้าชนิดมันปักลวดลายด้วยดินและเลื่อม ประดับชายครุยด้านล่าง สำหรับทศกัณฐ์ใช้เนื้อผ้าสีเขียวขลิบแดง หรือพื้นแดงขลิบเขียว ส่วนบนทบเชิงผ้าลงร้อยเชือกสำหรับคาดเอว เมื่อสวมแล้วชายแครงหรือห้อยข้างจะต้องสั้นกว่าชายไหวหรือห้อยหน้าเล็กน้อย ขนาดที่ใช้อยู่ในวิทยาลัยนาฏศิลป์ มีขนาดกว้าง 14 ซม. ยาว 58 ซม. เมื่อคาดชายแครงแล้วจะต้องแยกชายผ้าที่ปล่อยไว้ด้านหลังรั้งมาทับกับสะเอวทั้งสองข้าง แล้วใช้ผ้าทับหางทาบและชายผ้าและดึงมาผูกเป็นปมไว้ด้านหน้า

ห้อยกันหรือผ้าปิดกัน ผ้าห้อยด้านหลัง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชวินิจฉัยว่า ยักษ์นุ่งผ้าถักเขมรอย่างขอม ผ้าปิดกันก็คือชายกระเบนที่ชักขึ้นให้สูงแล้วปล่อยห้อยลงมาด้านหลัง ภายหลังจึงทำเป็นผ้าอีกผืนหนึ่งต่างหาก ผูกแทรกชายกระเบน (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ, 2513 : 77) ปัจจุบันผ้าห้อยกันทำให้เข้าชุดกันกับห้อยหน้า ห้อยข้างและรัดสะเอว เรียกว่า “ชุดห้อยหน้าเจียรระบาด” ตัวทศกัณฐ์นิยมใช้ผ้าตัวนพื้นสีเขียว

ขอบขลิบด้วยสีแดง หรืออาจใช้พื้นเป็นสีแดงและขลิบด้านสีเขียวกก็ได้ ปักเป็นลวดลายกนกด้วยด้าย
และเลื่อม ส่วนบนทาบเชิงผ้าลง เพื่อร้อยเชือกสำหรับผูกเคียนเอวได้ ปัจจุบันศิลปินโชนแทบทุก
คนเมื่อสวมห้อยกันจะต้องพับทบส่วนบนลงมาเพื่อให้ผืนผ้าสั้นกว่าแบบที่ทำมา ลวดลายส่วนบน
จึงถูกพับขาดหายไป

เสื้อหรือฉลององค์ เสื้อของทศกัณฐ์เป็นเสื้อแขนยาวแต่เดิมตัวเสื้อและแขนอาจเป็น
คนละสี เหมือนกับเสื้อที่ใช้ในการรบสมัยโบราณ กล่าวคือเป็นเสื้อแขนยาวตัวในตัวหนึ่งและเป็น
เสื้อเกราะชั้นนอกอีกตัวหนึ่ง เสื้อในลักษณะนี้กรมศิลปากรใช้ครั้งสุดท้ายเมื่อเปิดโรงละครแห่ง
ชาติ พ.ศ. 2507 ปัจจุบันนิยมใช้เสื้อและแขนเป็นตัวเดียวกัน และกรมศิลปากรใช้สีเขียวซึ่งเป็นสี
กายของทศกัณฐ์เป็นผ้าตัวนหรือผ้าชนิดมันปักลวดลายด้วยด้ายหรือเลื่อม ลวดลายมักจะอยู่ใน
กรอบตารางสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด เป็นประเภทลายหน้าขบ แสดงถึงความคร่ำคร่าของพญายักษ์
ขนาดของเสื้อที่ใช้อยู่ในวิทยาลัยนาฏศิลป์ปัจจุบัน

รอบอกกว้าง 40 นิ้ว

ตัวเสื้อยาว 24 นิ้ว

แขนยาว 25 นิ้ว

การเย็บเสื้อควรใช้ด้ายรกร้อยที่คว้นเป็นเกลียว เพราะจะทำให้เสื้ออยู่ตัวไม่ยืดออกหลวม
ในภายหลัง และควรมีหมอนหนุนบริเวณอกเพื่อช่วยให้อกนูนได้รูปทรงดีขึ้น วิธีเย็บไม่ควรเย็บ
บริเวณอกช่วงลิ้นปีให้แน่นจนเกินไป ควรเหลือที่ไว้สำหรับการผ่อนหายใจได้สะดวกขณะแสดง
แต่จะรัดให้แน่นในช่วงหน้าท้อง เพื่อให้แลเห็นส่วนเอวคอดได้รูปทรงที่ดี การเย็บเสื้อจะเย็บลงมา
ถึงสะโพก แล้วจึงตลบชายเสื้อด้านล่างขึ้นรั้งมารวบไว้ด้านหน้าให้ชายเสื้อแนบกับสะโพก

รัดสะเอว เรียกว่า รัดพัสดุ หรือรัดพัสดุ เป็นผ้าคาดเอว ทำด้วยผ้าตัวนหรือผ้าชนิด
มัน ปักด้วยด้ายและเลื่อมมีขอบด้านล่าง สีเข้าชุดกับห้อยหน้าและห้อยข้างดังกล่าวมาแล้ว ที่
วิทยาลัยนาฏศิลป์มีขนาดกว้าง 20 ซม. และยาว 110 ซม. รัดสะเอวคาดทับรอบสะโพกที่เย็บรั้ง
ชายเสื้อไว้แล้ว เพื่อปิดบังมิให้เห็นความไม่เรียบร้อยของชายผ้านุ่งและชายเสื้อ ด้านล่างมีเชือกสอง
เส้น เมื่อรวบชายรัดสะเอวกับปมผ้าแล้วจึงมัดด้วยเชือกดังกล่าว แล้วใช้ด้ายที่รัดเสื้อเย็บต่อลงมา
ครึ่งรัดสะเอวให้แนบกับสะโพกอีกครั้งหนึ่ง

ชายไหว หรือห้อยหน้า เป็นผ้าห้อยอยู่ระหว่างชายแขน ปัจจุบันเป็นผ้าห้อยชายตรง
ปักด้วยด้ายและเลื่อม ศิลปินครูยุด้านล่าง ลวดลายของห้อยหน้าสำหรับตัวทศกัณฐ์นิยมประดิษฐ์
เป็นลายหน้าขบล้อมด้วยลายกนก แสดงถึงความเข้มแข็งและคร่ำคร่าของพญายักษ์ แต่เดิมนิยมสอดสี
สลับระหว่างแม่ลายตอนล่างและตอนบน ปัจจุบันนิยมทำเป็นสีเขียว คือสีแดงหรือสีเขียว

วิทยาลัยนาฏศิลป์ปรับปรุงขนาดให้ใกล้เคียงกับของโบราณโดยมีขนาดกว้าง 29 ซม. และยาว 59 ซม. เมื่อผูกห้อยหน้าเรียบร้อยแล้ว ให้รวบชายผ้าด้านบนเข้าหากัน แล้วจึงคาดเข็มขัดทับ

เข็มขัด ประกอบด้วยหัวเข็มขัดในวรรณคดีเรียกปิ่นหนึ่ง และสายเข็มขัด หัวเข็มขัด ทำด้วยโลหะตัวเรือนยกสูงขึ้นสองหรือสามชั้น ประดับด้วยพลอยขาวหรือพลอยสีต่างๆ แล้วแต่จะเห็นงาม ส่วนสายเข็มขัด ทำได้หลายลักษณะ เช่น สายเข็มขัดที่เรียกว่า “เข็มขัดวิทยาศาสตร์” คือสายเข็มขัดที่ทำจากอลูมิเนียม เป็นสีทองหรือสีเงิน มีคุณสมบัติที่ดีคือสีไม่ลอกและราคาไม่แพง ส่วนสายเข็มขัดที่นิยมยกย่องกันว่ามีสกุลสูง คือสายเข็มขัดที่เรียกกันว่า “สายทางมะพร้าว” ทำด้วยเงินแท้เส้นเล็กๆ ถักสานต่อกันเป็นสายเข็มขัด มีสลักสำหรับปรับสายให้สั้นและยาวตามขนาดเอวของผู้คาด แล้วนำไปกะไหล่ทองอีกชั้นหนึ่ง เข็มขัดของตัวทศกัณฐ์ควรมีความกว้างไม่ต่ำกว่า 1 1/2 นิ้ว และยาวประมาณ 40 นิ้ว จึงจะเหมาะสม

รัดอก ในการแสดงโขนละครเรียกว่าเกราะ มักทำเป็นรูปทรงกลมหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ เป็นลวดลายหน้าขบปีกด้วยดินและเลื่อม รัดอกมีสี่ชั้น มีสายคาดรอบอก คือด้านหน้า หลัง และด้านข้างของลำตัวทั้งสองข้าง โดยเย็บตรึงติดกับตัวเสื้อ ทศกัณฐ์จะต้องใส่รัดอกหรือเกราะนี้ทุกครั้ง ตามเนื้อเรื่องของรามเกียรติ์ เป็นเครื่องประดับเพื่อปกปิดขาข้างของพระอิศวรที่ข้างติดอกทศกัณฐ์ไว้

อินทรรู เป็นเครื่องประดับบ่าของยักษ์หรือพระ ความจริงคือปลายแขนเสื้อเกราะตัวนอกนั่นเอง ใช้ผ้าควนหรือผ้าชนิดมันให้สีติดกับเสื้อในที่นี้เป็นสีแดง ทำเป็นรูปโค้งปลายแหลมสองชั้นประกบกัน ปีกลวดลายทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ภายในใช้วัสดุตามให้ผ้าควนคงรูป เช่น โบราณใช้ใบลานวางซ้อนกันแล้วเย็บ ตัดแต่งให้ได้รูปของอินทรรู ปัจจุบันใช้กระดาษแข็งหรือแผ่นพลาสติกกรูดอยู่ด้านใน วิธีแต่งเย็บด้านบนติดกับบ่าเสื้อ ควรเย็บและผูกเป็นเงื่อนตาย 2-3 ครั้งเพื่อกันหลุด ด้านล่างโยงสายเชือกให้กระชับกับรักแร้ การติดอินทรรูควรติดให้ระดับเท่ากันทั้งสองข้าง และเย็บให้มันคงแข็งแรง เพราะถ้าเกิดอุบัติเหตุอินทรรูหลุดกลางเวที ตัวโขนจะลดความงามในเชิงทัศนศิลป์ลงทันที และจะทำให้การแสดงเสียหายอย่างมาก

กรองคอหรือนวมคอ เป็นเครื่องประดับคอชนิดหนึ่ง ทำด้วยผ้าสีเดียวกับอินทรรู กว้างมาถึงบ่า ริมทำเป็นหยักโดยรอบ สำหรับของตัวทศกัณฐ์นิยมหยักเป็นรูปกลีบบัวแปดกลีบ ปีกลวดลายกนกด้วยดินและเลื่อม กรองคอที่ดีเมื่อเย็บทบชายทั้งสองข้างเข้ามาชิดกันแล้ว แผ่นนวมจะต้องแนบกับบ่าไม่กระเดิดหรือนูนขึ้นมา

ทับทรวง บางทีเรียกว่า ตาบน้ำหรือตาบับ ทำด้วยโลหะ เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ขุดเงินหรือทองประดับพลอย มีสายคล้องคอ ทับทรวงนั้นต้องติดให้พอดีกับช่วงอก ไม่สูงหรือต่ำเกินไป เพราะจะมีสายสังวาลสวมมาไขว้กันอยู่เหนือทับทรวงอีกชั้นหนึ่ง

สังวาล คือสร้อยค้วที่พาดจากไหล่ไขว้กันสองเส้นทำได้หลายลักษณะ เช่น ใช้เพชรและกรูด้วยสายกำมะหยี่ หรืออาจทำเป็นสร้อยลวดลายต่างๆ เช่น ลายดอกพิกุล หรือลายประจำ ยามประดับด้วยพลอย หรือกระจกสีเป็นต้น ส่วนที่ไขว้ทับกันด้านหลังติดตาบหลังรูปทรงเป็นลักษณะสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเช่นกัน แต่เล็กกว่าตาบน้ำ ด้านหน้าตรงสะโพกติดตาบทิศ ที่มีลักษณะคล้ายตาบน้ำแต่ขนาดเล็กกว่าห้อยอยู่กับสายสังวาล เมื่อสวมสายสังวาลเข้าที่แล้วควรเย็บตรึงสายสังวาลกับตัวเสื้อตรงบริเวณอกเพื่อกันชายเคลื่อนที่ขณะแสดง

แหวนรอบ โบราณทำเป็นแหวนวงเล็กๆ ผู้ร้อยเรียงต่อกันด้วยเชือกรอบข้อมือ ข้อเท้า ปัจจุบันทำด้วยเส้นโลหะขดคล้ายวงแหวน เรียงต่อกันรอบข้อมือ โดยใช้เชือกเกี่ยว หรือเชือกเย็บชายทั้งสองข้างเข้าด้วยกัน แหวนรอบถ้าใส่ข้อเท้าจะอยู่ด้านล่างของกำไลเท้า แต่จะไม่ใช้กับข้อเท้าผ้า ส่วนข้อมือประดับต่อจากทองกรหรือกำไลแฝงเช่นกัน

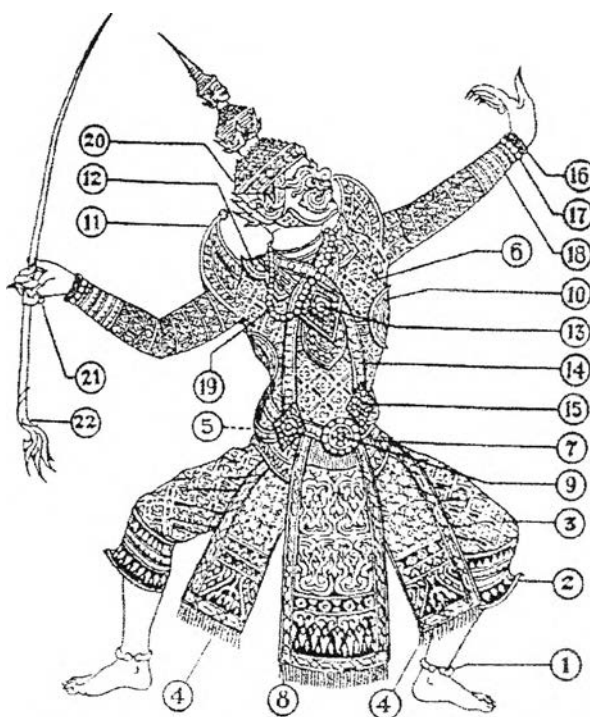
ปะวะหล้า เครื่องประดับที่สวมต่อจากทองกร ปะวะหล้าอาจทำด้วยโลหะเป็นลูกปัดรูปทรงต่างๆ เช่น ประคำ ลูกมะยมหรือลูกมะเฟืองเล็กๆ ซึ่งอาจมีขนาดต่างๆ กัน ร้อยด้วยสายสร้อยหรือเชือกด้านใน เพื่อใช้ผูกกับข้อมือ นิยมนำไปชุบด้วยสีทองหรือสีเงิน เมื่อสวมแหวนรอบแล้วปะวะหล้าจะอยู่ระหว่างแหวนรอบและทองกร

ทองกรหรือกำไลแฝง เป็นเครื่องประดับสวมที่ข้อมือ ทำด้วยโลหะเป็นแผ่นโค้ง มีบานพับตรงกลางประดับด้วยพลอยแล้วนำไปชุบเงินหรือทอง สวมข้อมือทับบนชายแขนเสื้อ เมื่อตัวกำไลประกบรอบข้อมือแล้วจึงใส่สลักบังคับไว้ แล้วใช้ด้ายพันรอบกำไลเย็บตรึงกับแขนเสื้อไว้ด้วย กำไลแฝงนี้ควรทำให้ใหญ่กว่าข้อมือ เพราะเวลาสวมต้องทับอยู่บนแขนเสื้อ ปัญหาที่มักจะมีพบเสมอคือ กำไลแฝงเล็กสวมได้ไม่รอบข้อมือไม่สามารถจะใช้สลักได้ คงต้องใช้เชือกมัดไว้เท่านั้น ปัญหาในการสวมกำไลแฝงคือ ไม่ควรรัดให้แน่นเกินไป และควรจะรัดในขณะที่ตั้งปลายมือได้ และเพื่อที่ไว้สำหรับเครื่องประดับปลายแขนอื่นๆ ด้วย

พวงประคำคอ ทำด้วยเงินหรือโลหะชุบทอง เป็นสร้อยลูกประคำร้อยด้วยสร้อยเส้นเล็กๆ หรือเชือกด้านใน ใช้สวมภายหลังใส่เครื่องประดับอื่นๆ แล้ว ความยาวของพวงประคำคือเมื่อสวมแล้วจะอยู่ระดับทับทรวง แต่เดิมใส่แต่เฉพาะตัวทศกัณฐ์ คล้ายเป็นเครื่องรางชนิดหนึ่ง ปัจจุบันตัวเอกอื่นๆ เช่น พระราม พระลักษมณ์ หรือพญายักษ์ตัวรอง ก็นิยมนำมาใส่ ความหมายจึงลดลงเป็นเพียงเครื่องประดับเพื่อความสวยงามเท่านั้น

หัวโขน หัวทศกัณฐ์เป็นหัวโขนที่มีส่วนสูงและหนักที่สุด เพราะมีหน้าถึงสามชั้น หัวโขนที่อื่นนอกจากมีรูปแบบถูกต้องตามทัศนศิลป์แล้วยังต้องมีคุณสมบัติที่เบา สวมแล้วกระชับ หน้า ส่วนที่เจาะเป็นช่องมองต้องพอดีกับตาของผู้สวม และช่องไม่เล็กเกินไป หรือมีส่วนประกอบอื่นๆ บดบัง เช่น เขี้ยวเป็นต้น ทำให้เป็นอุปสรรคกับผู้แสดงได้ และเนื่องจากศิลปะส่วนใหญ่จะต้องใช้หัวโขนที่หน่วยงานจัดไว้ให้ ซึ่งอาจมีหัวให้เลือกสวมไม่มากนัก และผู้แสดงก็มักจะประสบปัญหาที่หัวโขนสวมไม่พอดีกับศีรษะของตน ซึ่งพอมิหนทางแก้ไขได้

ภาพที่ 62 เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับของทศกัณฐ์

1. กำไลเท้า	2. สนับเพล่า	3. ผ้าถุง
4. ห้อยข้าง	5. ปีกัน	6. เสื่อ
7. รัดสะเอว	8. ห้อยหน้า	9. เข็มขัด
10. เกราะ	11. อินทรธนู	12. กรองคอ
13. ทับทรวง	14. สังวาล	15. ดาบทิศ
16. แหวนรอบ	17. ปะวะหรั้า	18. กำไลแผง
19. พวงประคำ	20. ศีรษะโขน	21. กำมรงค์

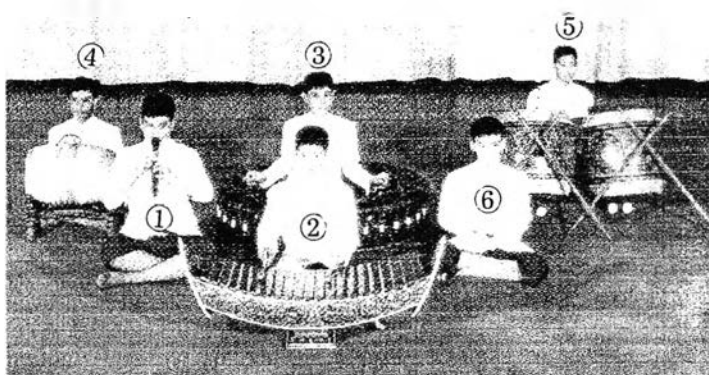
3.5 เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในการแสดง

เครื่องดนตรีเป็นส่วนประกอบที่สำคัญประการหนึ่งสำหรับการแสดง โขน เพราะการแสดงโขนนอกจากจะปฏิบัติทำรำตามคำพากย์และเจรจาแล้ว ยังต้องปฏิบัติทำรำตามทำนองดนตรีที่มีการร้องประกอบเพื่อรำทำบท และปฏิบัติทำรำตามเพลงหน้าพาทย์ เช่น ผู้แสดงปฏิบัติทำร้องให้ ผู้บรรเลงดนตรีจะบรรเลงเพลงโอด ซึ่งแต่โบราณผู้ที่จะกำหนดหรือเป็นผู้เรียกเพลงหน้าพาทย์คือ ผู้พากย์และเจรจา

กรมศิลปากรเรียกชื่อเครื่องดนตรีที่มารวมตัวกันเป็นวงดนตรีว่า “วงปี่พาทย์” ซึ่งแบ่งตามขนาดของวงปี่พาทย์ไว้ 3 ขนาด คือ

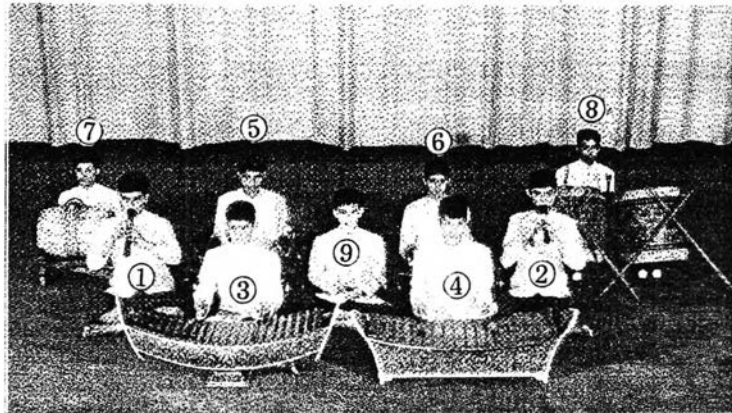
- วงปี่พาทย์เครื่องห้า
- วงปี่พาทย์เครื่องคู่
- วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่

การจะเลือกใช้วงปี่พาทย์ขนาดใดบรรเลงประกอบการแสดงโขนนั้น ขึ้นอยู่กับสถานที่และโอกาส ซึ่งแต่ละขนาดมีส่วนประกอบและตำแหน่ง ดังนี้

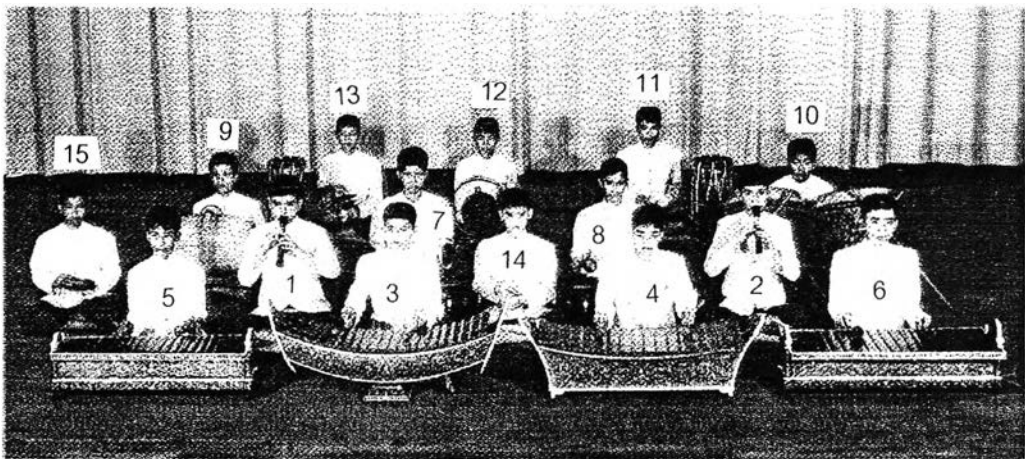
ภาพที่ 63 วงปี่พาทย์เครื่องห้า

1. ปี่ใน	2. ระนาดเอก
3. ฆ้องวงใหญ่	4. ตะโพน
5. กลองทัด	6. ฉิ่ง

ภาพที่ 64 วงปี่พาทย์เครื่องคู่

1. ปี่ใน	2. ปี่นอก	3. ระนาดเอก
4. ระนาดทุ้ม	5. ซ้องวงใหญ่	6. ซ้องวงเล็ก
7. ตะโพน	8. กลองทัด	9. ฉิ่ง

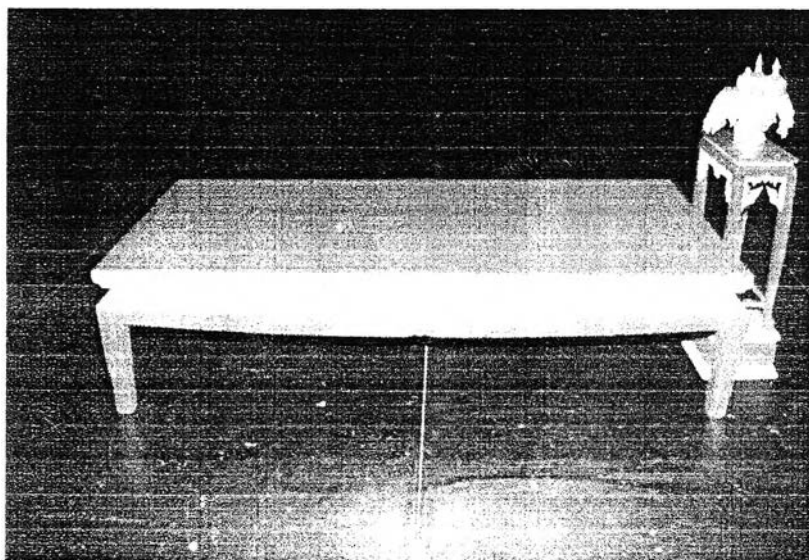
ภาพที่ 65 วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่

1. ปี่ใน	2. ปี่นอก	3. ระนาดเอก
4. ระนาดทุ้ม	5. ระนาดเอกเหล็ก	6. ระนาดทุ้มเหล็ก
7. ซ้องวงใหญ่	8. ซ้องวงเล็ก	9. ตะโพน
10. กลองทัด	11. กลองแขก	12. โหม่ง
13. ฉาบ	14. ฉิ่ง	15. กรับ

3.5 อุปกรณ์การแสดง

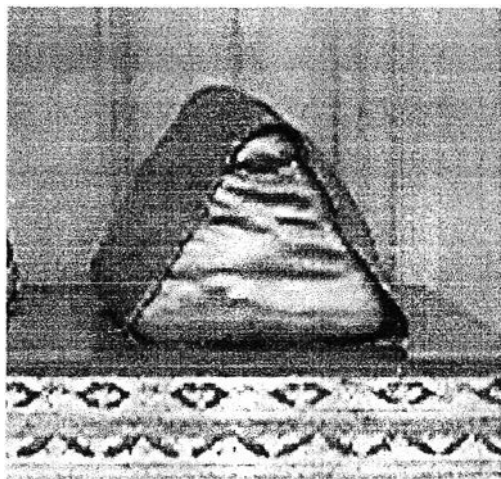
สำหรับอุปกรณ์การแสดงที่ใช้ในการแสดงโขน ขึ้นอยู่กับการแสดงโขนแต่ละครั้งว่าเป็นการแสดงตอนใด เพราะแต่ละตอนจะมีอุปกรณ์ที่แตกต่างกันออกไป สำหรับการแสดงโขนตอน นางลอย ของกรมศิลปากร จะมีอุปกรณ์ประกอบการแสดง ดังต่อไปนี้

3.5.1 เตียง เตียงสำหรับใช้ในการแสดงโขนมีขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ซึ่งผู้แสดงโขนสามารถนั่งและยืนแสดงบทบาทนได้ สำหรับเตียงขนาดใหญ่สามารถรับน้ำหนักได้ถึง 3 คน ส่วนเตียงขนาดเล็กรับน้ำหนักได้เพียงคนเดียว เตียงทั้งสองขนาดมีลักษณะที่แตกต่างกัน คือ ขนาดใหญ่เป็นเตียงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 100 ซม. ยาว 200 ซม. สูง 5 ซม. เตียงขนาดเล็กเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้าง 100 ซม. ยาว 100 ซม. สูง 50 ซม.

ภาพที่ 66 เตียง

3.5.2 หมอนขวาน เป็นหมอนรูปสามเหลี่ยมด้านเท่าทรงสูง ความยาวด้านละ 40 ซม. หน้าหมอนปักลายกนกด้วยด้ายและเลื่อม วางทางด้านซ้าย เปลี่ยนอิริยาบถจากนั่งคุกเข่า เป็นนั่งพับเพียบ หรือใช้ข้อศอกวางอิงกับหมอน

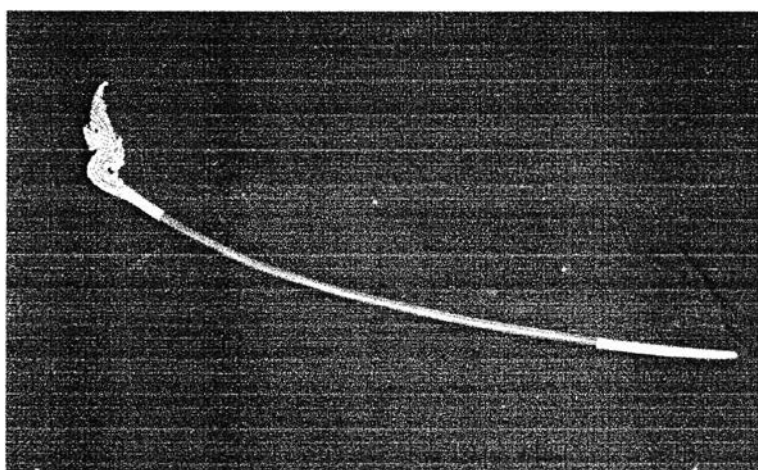
ภาพที่ 67 หมอนขวาน

3.5.3 เครื่องราชูปโภค เป็นเครื่องใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ ในการแสดงโขน ทศกัณฐ์เป็นกษัตริย์ครองเมืองลงกา กรมศิลป์ากรจึงนำมาประยุกต์ใช้เพื่อประกอบการแสดง โดยมีส่วนประกอบที่สำคัญ คือ พานพระศรี ใส่ ซองพลู หมาก ยาเส้น มีดผ้าหมาก ผ้าซับพระโอบยู่ กาพระสุธารส พระเต้า พระจอก พระสุพรรณศรี พระสุพรรณราช แต่ในปัจจุบันนี้ส่วนประกอบของเครื่องราชูปโภคที่ใช้ประกอบการแสดง จะเห็นได้เฉพาะฉากห้องพระโรง

ภาพที่ 68 เครื่องราชูปโภค

3.5.4 คันทรร สำหรับการแสดงโขน ตอน นางลอย ทศกัณฐ์จะถือคันทรรที่เรียกว่า “ศรร่า” ซึ่งประดับและตกแต่งให้งามเหมาะกับฐานันดรศักดิ์ของทศกัณฐ์ คือ กดลายคิดที่หัวศรรซึ่งเขียนลายเป็นหัวพญานาค ประกอบส่วนท้ายของคันทรร ประดับให้ท้ายงอนขึ้นให้รับกับหัวศรร แล้วลงรักปิดทองประดับเพชรหรือพลอยเพื่อให้เกิดความแวววาว แต่ที่สำคัญคือ ศรร่าของทศกัณฐ์ควรมีขนาดของน้ำหนักหัวและท้ายเท่า ๆ กัน เพราะผู้แสดงทศกัณฐ์จะสวมศีรษะในการแสดง จะใช้กะตำแหน่งในการจับคันทรร เมื่อน้ำหนักของหัวและท้ายคันทรรเสมอกัน จึงจะได้ตำแหน่งตรงกลางพอดี

ภาพที่ 69 คันทรร

3.7 ลำดับการแสดงโขน ตอน นางลอย

- ผู้แสดงแต่งตัว
- ผู้แสดง ผู้บรรเลง นักร้อง คนพากย์และเจรจา เตรียมพร้อมประจำตำแหน่ง เมื่อเริ่มการแสดง
- เริ่มการแสดง ปี่พาทย์ทำเพลงวา นางกำนัลกลานออก นางเบญกายเดินออกนั่งเตียงขวา ทศกัณฐ์เดินออกนั่งเตียงใหญ่
- นางเบญกายรับอาสาทศกัณฐ์
- นางสีดาประทับอยู่ในสวนขวัญ นางเบญกายเข้าเฝ้าเพื่อแอบดูอาภักปิริยาและเครื่องทรง

- นางเบญจกายแปลงกายเป็นนางสีดาขึ้นมาเฝ้าทศกัณฐ์ เพื่อให้ทศกัณฐ์ดูตัว
- ทศกัณฐ์สำคัญผิดนึกว่าเป็นนางสีดา เข้าเกี่ยวจนนางกำนัลชูปชบนิทา
- นางเบญจกายเกิดความอับอาย แปลงกายกลับเป็นเช่นเดิม
- ทศกัณฐ์เกือบเงิน เมื่อจำได้ว่าเป็นหลานของตนเอง จึงพูดตัดบทให้เร่งดำเนินการตามแผนที่วางไว้
- เบญจกายรับคำสั่งเหาะมาเชิงเขาเหมตริรัน แปลงกายเป็นนางสีดาทำตายลอยน้ำ
- พระราม พระลักษมณ์ ตื่นบรรทม ยกพลกระบี่พร้อมด้วยพิเภกไปที่ชายฝั่งเพื่อสร้งน้ำ
- พบศพนางสีดาแปลงลอยมาติดที่ชายฝั่ง พระรามเศร้าโศกเสียใจมาก เมื่อหวนคิดถึงต้นเหตุน่าจะเป็นหนุมานที่ไปก่อวุ่นกรุงลงกา ทศกัณฐ์จึงฆ่านางสีดา
- หนุมานแก้ข้อกล่าวหาและขอพิสูจน์โดยนำศพนางสีดาแปลงไปเผา
- พระรามสั่งให้สุครีพทำเชิงตะกอน
- สีดาแปลงทนความร้อนไม่ไหว เหาะหนีตามเกลียวควันขึ้นบนอากาศ
- หนุมานไล่ตามจับนางเบญจกายได้

-จบการแสดง-

จากลำดับการแสดงที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในข้างต้นนี้ เป็นลำดับการแสดงโขน ตอน นางลอยแบบสมบูรณ ปัจจุบันนี้ระยะเวลาในการแสดงมีขีดจำกัด จึงมีการตัดทอนบทให้สั้นลง ลำดับการแสดงจึงข้ามไป ส่วนใหญ่จะเริ่มตั้งแต่นางเบญจกายแปลงกายเป็นนางสีดาขึ้นมาเฝ้าทศกัณฐ์เพื่อให้ดูตัว เพราะการแสดงโขนตอน นางลอย จะใช้กระบวนการทำร้ายของทศกัณฐ์เกี่ยวนางสีดาแปลง และทศกัณฐ์เกือบเงินเมื่อรู้ว่าสำคัญผิดคิดว่านางเบญจกายคือนางสีดา สุดท้ายของการแสดง หนุมานไล่ติดตามจับนางเบญจกาย

3.8 วรรณกรรมประกอบการแสดง

สำหรับวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ ตอน นางลอย ที่ผู้วิจัยนำมาเรียบเรียงยังปรากฏหลักฐาน ซึ่งกรมศิลปากรได้นำมาเป็นต้นแบบ ในการปรับปรุงเป็นบทโขนประกอบการแสดง (สัมภาษณ์ เสรี หวังในธรรม 7 ม.ค. 46) ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยอัญเชิญบทพระราชนิพนธ์ที่กล่าวถึงเฉพาะบทของทศกัณฐ์ที่ปรากฏในบทที่ใช้ในการแสดงดังนี้

3.8.1 บทกอนเสีรต์ เรื่องรามเกียรติ์ ตอน นางลอย พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

บทกอนเสีรต์ เรื่อง รามเกียรติ์

ตอน

นางลอย

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

-วา ลงโรง-

สร้อยเพลง ร้องรับเครื่อง

เมื่อนั้น	องค์ท้าวทศพัศศรัยักษา
ทุกข์ร้อนถอนนฤทัยไปมา	ศรีคราถึงสงครามรามลักษณ์
ครั้งนี่ที่ศึกเห็นใหญ่หลวง	จะลูต้วงลงกาอาณาจักร
จำจะคิดตัดศึกที่ฮึกฮัก	ให้เลิกไปไม่พักต้องต่อตี ฯ

ทองย่อน ร้องรับเครื่อง

จึงตรัสสั่งเบญกายกัญญา	จงแปลงเป็นสีดามารศรี
ทำตายลอบไปในวารี	อยู่ที่ฉนวนท่าพลับพลาไชย
เมื่อพระรามลงสรงคงคา	จะคิดว่าเป็นเมียรักตั๊กขัย
เห็นจะล่าเลิกทัพกลับไป	เราจะได้สิ้นทุกข์สุขสำราญ ฯ

เขมรปากท่อ ร้องรับเครื่อง

เมื่อนั้น	เบญกายร้อนใจคั่งไฟผลาญ
จำเป็นทูลตอบให้ชอบการ	ตัวหลานไม่จัดพระบัญชา
แต่ซึ่งจะจำแลงแปลงอินทรีย์	ข้านี้เฝ้าภวังค์กังขา
ด้วยองค์ภควคิสีดา	ไม่เห็นว่ารูปร่างเป็นอย่างไร ฯ

สมิงทองมอญ ร้องรับเครื่อง

เมื่อนั้น	พระยายักษ์ยินดีจะมีไหน
จึงเรียกวอขอฟ้ามาทันใด	ให้ทรงไปสวนขวัญมิทันช้า ฯ

กินรรา ร้องรับเครื่อง

เมื่อนั้น	นวลนางเบญกายักษา
นับนิ้วประนมบังคมลา	ออกมาจากที่มณฑิเรทอง
ขึ้นทรงวอสุวรรณพรรณราย	วิสูตรสายม่านมิดปิดป้อง

โกลนจำเริญแก่แซ่ซร้อง

ออกจากห้องฉนวนในไคลคลา ฯ

ฯ กลองโยน เชิด ฯ

แจกลพบุรี ร้องเข้าหน้าทับรับเครื่อง

ครั้นถึงสวนศรีที่หยุดยั้ง

จึงไปยังชนนีเสนาหา

บังคมก้มกราบกับบาทา

พุ่มพ่ายชลนาโสกาสัย ฯ

ฯ โอด ฯ

เมื่อนั้น

เฝ้าพลอบถามลูกน้อยกลอยใจ

ศรีชฎาหลากจิตคิดสงสัย

ทุกขรื้อนสิ่งใดจึงโสกี ฯ เนื้อ ฯ

เมื่อนั้น

แถลงเล่าเหตุผลชนนี

นวลนางเบญกายโฉมศรี

จะให้ลูกนิมิตเหมือนสีดา

ตามที่บิดุลำบัญชาใช้

จะบิดพรู่วลบลี้นี้ไป

ไปดวงพระรามาว่าดักขัย

ถึงลูกจะบัลลังก์ไม่ว่า

เกรงจะให้ลงอาญาฆ่าฟัน

จึงมาเฝ้านางสีดาวิลาวัณย์

เกรงจะพามารดาอาสัจ

จำสำคัญไปจำแลงแปลงกาย ฯ เนื้อ ฯ

เมื่อนั้น

ได้ฟังดังชีวิตจะวางวาย

ศรีชฎาหวาดหวั่นขวัญหาย

อันองค์สมเด็จพระรามศรี

จึงว่ากับเบญกายลูกรัก

ทั้งพ่อเจ้าก็ได้ไปสำนัก

พระทรงเดชเรืองฤทธิ์สิทธิ์ศักดิ์

ฉวยกระไรไม่พ้นโทษทัณฑ์

เป็นที่พึงพักของบิดา

ยากเย็นเป็นมิรู้ที่พุดจา

จะพากันสิ้นชีวิตสังขาร

กัลยาร่ำพลางทางโสกี ฯ

ฯ โอด ฯ

เมื่อนั้น

นบนิ้วทูลพระชนนี

เบญกายศรีครองหมองศรี

สารพัดขัดข้องทั้งสองข้าง

ทั้งนี้ก็ตามแต่เวรอา

ว่าพลางทางถวายบังคมลา

ไปสู่ตายวายวางเอาข้างหน้า

ไปเฝ้านางสีดานารี ฯ

ฯ เสมอ ฯ

ต้นตะนาว ร้องรับเครื่อง

ครั้นจำสำคัญได้มั่นคง

จึงลาองค์อัครศรีโฉมศรี

ออกจากสวนขวัญทันที

ทรงวอจรถีเข้าลงกา ฯ

ฯ เชิด ฯ

จำปาทองเทศ ร้องรับเครื่อง

ครั้นถึงที่ประทับจับปล้น   ลงจากวอสุวรรณอันเสนา
จึงร้ายเวทจำแลงเปลงกายา   เหมือนรูปทรงองค์สีดานารัก ฯ

ฯ กระบองกัน ฯ

ฉุยฉาย ร้องเข้าหน้าทับรับเครื่อง

ฉุยฉาย   จะเข้าไปเฝ้าเจ้าก็กรีดกราย
เยื้องย่างเจ้าช่างเปลงกาย   ให้ละเมียดละม้ายสีดานงลักษณ์
ถึงพระรามเห็นทราวม้วย   จะจงนพระทัยให้อะเหลื่ออะหลัก ฯ
งามนัก   ใครเห็นพิมพ์พัศตร์ก็จะรักจะใคร่
หลับก็จะฝันครั้นตื่นก็จะคิด   อยากเห็นอีกสักกนิคหนึ่งให้ชื่นใจ
งามคมดุจคมศรชัย   ถูกนอกทะเลในให้เจ็บอุรา ฯ

แม่ศรี ร้องเข้าหน้าทับรับเครื่อง

แม่ศรีเอ๋ย   แม่ศรีราเกษดี
แม่แปลงอินทรีย์   เป็นแม่ศรีสีดา
ทศพัศตร์มลักเห็น   จะตื่นตื่นในวิญญาณ์
เหมือนล้อเล่นให้เป็นบ้า   ระอาเจ้าแม่ศรีเอ๋ย ฯ
อรชรเอ๋ย   อรชรอ่อนแอ้น
เอวขาแขนแมน   แม้นเหมือนกินนรี
ระทวยนวยนาด   วิลาศจรี
ขึ้นปราสาทมณี   เฝ้าพระบิดุลาเอ๋ย ฯ

ฯ เพลงเร็ว ฯ

คลื่นกระทบฝั่ง ร้องรับเครื่อง

เมื่อนั้น   องค์ท้าวทศพัศตร์ยักขา
แลเห็นเบญจกายจำแลงมา   ถ้าคัญคิดว่าสีดานารี
แย้มยิ้มพะยักหน้า่าพระหัตถ์   พลังคำรัสตรัสเชิญนางโฉมศรี
เห็นหยุดยั้งรั้งรอไม่จรี   อสุรีรับมารับจับปล้น ฯ

ฯ เพลงฉิ่ง (ฝั่งน้ำ) ฯ

ไอ้ชาติศรี ร้องรับเครื่อง

ยอดมิ่ง   เป็นความในใจจริงทุกสิ่งสรรพ
หวังสวาทมาดหมายไม่วายวัน   จึงรับขวัญนวลอนงค์มาลงกา

ควรรหรือทำสะเทินเมินเฉย
มาหยุดอยู่นี้ไยจงโคลคลา

ไม่เห็นเลยว่ารักเจ้าหน้าหมา
ไปนั่งแท่นแว่นฟ้าเกิดเทวี ฯ

พราหมณ์คือน้ำเต้า ร้องเข้าหน้าทับรับเครื่อง

เมื่อนั้น
ทูลสนองบัญชาว่าข้านี้
ยังขึ้นเฝ้าตลอดเกี่ยวเกี่ยวพาน
คุณาเถิดทรงฤทธิ์พิศุลา

นวลนางเบญจกายโฉมศรี
มิใช่ภควดีเสีดา
วิบากกรรมรำคาญหน้าหมา
อะไรมาลงโทษได้เช่นนี้ ฯ

ไอ้โลม ร้องรับลูกคู่

โลมเลลา
เจ้าอายุเหนียมเรียมไยนะเทวี
หวังจะเสกสาวสวรรค์ขวัญเนตร
ครองสมบัติพิสดานในลงกา
อันพระรามฤาษีสามีน้อง
ว่าพลางทางขยับเข้าจับกร

ยุพเยาว์ยอดฟ้ามารศรี
เสียแรงที่จงรักไปลักมา
เป็นเอกองค์อัครเสสน์หา
พมิให้แก้วตาอนาทร
ไม่ควรครองคู่เคียงเรียงหมอน
บังอรอย่าสลัดตัดเยื่อใย ฯ

ร้าย

เมื่อนั้น
อภัยสอดสูหมุ่นางใน

เบญจกายกัลยาอชฌาสัย
ก็กลายรูปแปลงไปเป็นเบญจกาย ฯ

ฯ รวิ ฯ

จิมเล็ก ร้องรับเครื่อง

เมื่อนั้น
จึงเมินพัศตร์ครัสว่าตาดูกลาย
ผิดจริงจริงเจียนัดคาเจ้าอย่าโกรธ
ตรัสพลางทางคู่มุก้านัล

ทศกัณฐ์ครันเห็นก็ใจหาย
ให้กลับคล้ายเคลิมจิตไม่คิดทัน
อย่าถือโทษลวงเลยนะหลานขวัญ
เห็นสรวลสันต์ก็สะเทินเงินอายุ ฯ

ยานี ร้องรับเครื่อง

แจ้งขึ้นยื่นเกอเพื่อตรัส
เมืองมารจะเป็นสุขสนุกสบาย

แม่นหลานตัดศึกสมอารมณ์หมาย
เจ้าเร่งผันผายไปให้ทันการ ฯ

เชิดฉิ่ง ร้องรับเครื่อง

เมื่อนั้น
ออกจากปราสาทรัตนชัชวาล

เบญจกายรับราชบรรหาร
เหาะข้ามชลธารผ่านมา ฯ

(สำหรับบทของทศกัณฐ์หมดเพียงเท่านี้)

3.8.2 บทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ตอนนางลอย พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทโขน เรื่อง รามเกียรติ์

ชุด

“นางลอย”

พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6

ซ้ำ

เมื่อนั้น

ทราบข่าวเรื่องราวไฟริ

๑ 2 ๑ (ใหม่)

หกบท

เอนองค์ลงเหนือบรรจจรรณ

ทุกขรื้อนอนถนุภัยไปมา

ครั้งนี้ที่ศึกเห็นใหญ่หลวง

เหตุด้วยสี่ดาบพาทศกัศ

จำจะคิดถ่ายเทด้วยเล่ห์กล

ให้ข้าศึกเลิกทัพกลับไป

๑ 6 คำ ๑

ร้าย

คำรหัสตรีไตรเห็นได้การ

จึงคำรัสตรัสตั้งเจ้าขร้วยาย

๑ 2 คำ ๑

บัดนั้น

รับสั่งเจ้าลงกาธานี

๑ 2 คำ ๑ เชิด

ครั้นถึงห้องแก้วแพรวพราย

คิดปลาดหวาดหวั่นพรั่นใจ

ด้วยตัวคอกอยู่กลางระหว่างโทษ

แล้วแข็งขึ้นฝืนจิตรโถมตรู

๑ 4 คำ ๑ ชุบ

องค์ท้าวทศกัศตรัยกษิ

ภูมิอึ้งอันตันอุรา ๑

ยอกรกายกัศตรัยกษา

ครีกตราถึงสงครามรามลักษณ

จะลู่ดวงลงกาอาณาจักร

จึงเกิดการหาญหักชิงไชย

ศัตรอนผ่อนปรนแก้ไข

จึงจะไม่เหน้อยยากลำบากกาย ๑

พระยามารขึ้นชมเห็นสมหมาย

ให้หานางเบญกายมาบัดนี้ ๑

ท้าวनावประณตบทศรี

ถวายเป็นอุชูลีแล้วรับมา ณ เจ้าโรง

จึงทูลนางเบญกายยักษา

จะร้ายดีอย่างไรก็ไม่รู้

ท่านกริ้วโกรธบิดาหนักหนาอยู่

ขึ้นมาสู่ที่เฝ้าเจ้าลงกา

ครั้นถึงปราสาทไชยไพชยนต์
คอยฟังท่วงทีกริยา

๑ 2 คำ ๑

เมื่อนั้น
ทอดพระเนตรเห็นนัคคยาใจ
อนิจจาสงสารหลานรัก
เป็นเคราะห์กรรมทำให้ลุงใจเบา
เดี๋ยวนี้ค่อยคลายหายโกรธ
ครั้นจะรับกลับคืนมาเวียงไชย
จึงให้ไปหาเจ้าจันทมา
ทำตายลอบไปในวาริ
แม้พระรามลงสรงคองคา
เห็นจะล่าทัพกลับไป
อันอุบายครั้งนี้เห็นดีนัก
เหมือน ไวยศทศแทนคุณบิดา

๑ 12 คำ ๑

เมื่อนั้น
จึงทูลทศกรรฐ์ไปทันที
อันแยบยลกลศึกกลกลับ
ตัวเป็นผู้หญิงจะวิ่งไป
ถ้าลักษณะรามรู้ระแบบแยบคาย
แต่สุกรสารเสนาที่กล้าดี
จะซ้ำใช้ให้ซ้ำไปอีกเล่า
ไหนเลยจะรอดตายวายชีวา

เมื่อนั้น
นบนี้วประนมบังคมลา

นฤมลบังคมก้มหน้า
จะบัญชาว่าขานประการใด

ทศกัศร์พงษ์พรหมเป็นใหญ่
จึงปราไชยโถมยงนงเยาว์
คูฝิวพัศร์ฝิศรูปชুবเสร์
จับบิดาเจ้าไปจากไกล
จะถือโทษโทษนั้นหาไม่
ก็คึดคอดใจแก่ไพรี
จะให้แปลงเป็นสีดามารศรี
อยู่ที่ฉนวนนำพลับพลาไชย
จะคิดว่าเมียรักตักขัย
ลุงจะได้รับพ่อเจ้าจันทมา
หลานรักลงรับอาสา
ให้กลับคืนลงกาธานี ๑

เบญจกายประณตบทศรี
ซึ่งบัญชามานี้เป็นจันใจ
ข้าจะรับอาสานั้นไม่ได้
ถึงกองทัพพลับพลาไชยไพรี
เครื่องจะอายุขายบาทบทศรี
ยังต้องตั้นบร้อยปล่อยมา
คงเขาจะห้าพันพันฆ่า
ทรงฤทธิ์บีฑูลาจงปราณี ๑

๑ 8 คำ ๑

ร้าย

นวลนางเบญจกายยักษา
ออกมาจากที่นครา ๑

๑ 2 คำ ๑ เสมอ

- นางเบญกายวนแล้วป้องกัน -

ร้าย

ครั้นถึงที่ประทับจับพลัน โคมกัลยาเบญกายเส่นหา
จึงจำแสงเปล่งกายา เหมือนรูปทรงองค์สีดาบังอร ฯ

๑ 2 คำ ๑ ร้ว

สีนวล

โคมนางทรมไวยวิไลยลักษณะ ไม่เพี้ยนภักตร์ภักตศีศรีสมร
แล้วอย่างเอียงบุรยาครันนาฏกร ขึ้นเฝ้าเจ้านครลงกา ฯ

๑ 2 คำ ๑ สีนวล แล้ว เพลง

ร้าย

เมื่อนั้น องค์ท้าวทศภักตร์ยักษา
แลเห็นเบญกายจำแสงมา ตำคัญคิดว่าสีดานารี
แย้มยิ้มพยักหน้าง่าพระหัตถ์ พลังคำรัสตรัสเชิญนางโคมศรี
เห็นหุคยั้งรั้งรอไม่จรลี อสุรีรับมารับลิบไว ฯ

๑ 4 คำ ๑

ลีลากระทุ่ม

เข้าซิคพิศดูไม่วางตา น้อยถางามหนักหนาน่ารักใคร่
ยังแสนพิศสวาดีขาดใจ จึงปราไสยทอดสนิทคิดพันธ์ ฯ

๑ 2 คำ ๑

ชาตรี

ยอดมิ่ง เปนความในใจจริงทุกสิ่งสรรพ
หวังสวาคีมาทหมายไม่วายวัน จะรับขวัญไฉนนามาธานี
พี่ผูกใจจึงไปคลจิตรเจ้า ให้โคมยงนงเขาว์มาถึงนี้
ขอเชิญควมคอกฟ้าสุมาลี อยู่เป็นศรีนักรศนวิเศษนัวัง
เจ้าจงดูปราสาทราชฐาน ทั้งตึกกว้านมากมายเปนหลายหลัง
แก้วแหวนเงินทองสิบสองคลัง ททรัพย์สินมั่งคั่งเรามั่งมี
ขอเชิญโคมเสลาเปนเจ้าของ ครอบครองสารพัดสมบัติพี่
จงผินผันภักตรามาข้างนี้ พุดจาพาทีกับพี่ยา
ควรฤทำสทนเมินเฉย ไม่เห็นเลยว่ารักเจ้าหนักหนา
มาหุคยั้งรั้งรอไม่จรลี ไปนั่งแท่นแวนฟ้าเกิดเทวี ฯ

๑ 10 คำ ๑

ร่าย

เมื่อนั้น
ทูลสนองบัญชาว่าข้านี้
ยังขึ้นเฝ้าคดเคี้ยวเกี่ยวพาล
ดูเอาเถิดทรงฤทธิ์บิดูตา

นวลนางเบญจกายโฉมศรี
มิใช่ภควดีเสีดา
วิบากกรรมร่ำคาญหนักหนา
อะไรมาหลงไหลได้เช่นนี้ ๑

๑ 4 คำ ๑

โอ้โลมใน

โฉมเฉลา
เจ้าเหนียมเรียมไยนะเทวี
หวังจะเสกสาวสวรรค์ขวัญเนตร
ครองสมบัติพื้นฐานทั้งลงกา
อันพระรามฤๅมีสำนียง
ที่จะยกไปสังหาญราญรอน
ว่าพลางขยับจับต้อง
ฉวยชายสไบทรงนงเยาว์

ยุพเยาว์ยอดฟ้ามารศรี
เสียดแรงพึงรักไปปลักมา
เป็นเอกองค์อรชรเรศเสนาหา
พืมิให้แก้วตาอนาทร
ไม่ควรครองคู่เคียงเรียงหมอน
ให้ม้วยมรณสิ้นเสี้ยนศัตรูเรา
เสียมลองเกล้าโลมโฉมเฉลา
นิจจาเจ้าอย่าสลดตัดเชื้อโย ๑

๑ 8 คำ ๑

ร่าย

เมื่อนั้น
อภัยสอดสูหนูนางใน

เบญจกายกัลยาอัชฌาไศรย
ก็ร้ายเวทกลายไปเป็นเบญจกาย ๑

๑ 2 คำ ๑ รัว

เปลี่ยนตัว

เมื่อนั้น
จึงเมินภักตร์ตรีศว่าลึงดาลาย
ผิดจริงเจียวนัดดาเจ้าอย่าโกรธ
ตรัสพลางทางคู่มู่ม่านัด
สู้แข็งขืนยืนเกื้อเพื่อตรีศ
เมืองมารจะเป็นสุขสนุกสบาย

ทศกรรฐ์ครั้นเห็นก็ใจหาย
ให้กลับคล้ายเคลิ้มจิตร์ไม่คิดทัน
อย่าโทษสูงเลยนะหลานขวัญ
เห็นสรวลสันต์ก็สเทินเงินอาย
แม่หลานตัดศึกสมอารมณ์หมาย
เร่งผันผายไปให้ทันการ ๑

๑ 6 คำ ๑

(สำหรับบทของทศกรรฐ์หมดเพียงเท่านั้น)

3.8.3 บทโขนเรื่องรามเกียรติ์ ตอน นางลอย เรียบเรียงโดยนายประพันธ์ สุคนธชาติ ซึ่งกรมศิลปากรใช้ประกอบการแสดงโขนในงามสัปดาห์แห่งวรรณคดี เมื่อวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2503

บทโขน เรื่อง รามเกียรติ์

ชุด

“นางลอย”

ประพันธ์ สุคนธชาติ

เรียบเรียง

-ปี่พาทย์ทำเพลงวา-

-นางกำนัลกลานออกจากโรงเป็นคู่-

-ทศกัณฐ์และนางเบญกายเดินออกขึ้นนั่งเตียงคนละเตียง-

-ร้องเพลงซ้ำปี-

เมื่อนั้น

องค์ท้าวทศพรรักษา

ทูลกร้อนอนอุทัยไปมา

ตรีกตราถึงสงครามรามลักษณ์

-ร้องเพลงสร้อยเพลง-

ครั้งนี้ที่ศึกเห็นใหญ่หลวง

จะลู่ลวงลงกาอาณาจักร

จำจะคิดตัดศึกที่ศึกฮัก

ให้เลิกไปไม่พึดต้องต่อตี

-ร้องเพลงทองย่อน-

จึงตรัสสั่งเบญกายกัลยา

จงแปลงเป็นสีกามาศรี

ทำด้ายลอยไปในวาริ

จนถึงที่ฉนวนหน้าพลับพลาไชย

เมื่อพระรามลงสรงคงคา

จะคิดว่าเมียรักตัดกษัย

เห็นจะล่านเลิกทัพกลับไป

เราจะได้สิ้นทุกข์สุขตำราญ

-เจรจา-

เบญกาย - เบญกายนงคราญฟังพระราชดำรัส ครั้นจะขึ้นขัดขอตาก็กลัวภัย ต้องจำจิตจำใจรับ
 อาสาพญามาร ซึ่งพระองค์จะทรงใช้ให้เข้าเจ้าแปลงอินทรีเป็นสีกายังพะวงสงกา
 เพราะไม่เคยเห็นว่ารูปร่างจะสวยเด่นเป็นอย่างไร จะขอลาออกไปดูรทัยให้แน่ชัด
 เถิดพะเจ้าค่ะ

ทศกัณฐ์ - ทศเศียรราชาตรัสเอาใจนางเบญจกาย หากว่าเจ้าประกอบกิจเสร็จสมอารมณ์หมาย จะแบ่งสมบัติในลงกาให้กึ่งพระนครเจียวนะหลานขวัญ เจ้าจงเร่งออกไปจัดสรรให้ ทนการเถิดนะเจ้า

-ร้องเพลงลมพัดชายเขา-

เมื่อนั้น นวลนางเบญจกายเส่นหา
 นบนิ้วประนมบังคมลา ออกมาจากที่มณฑิรทอง

-ปีพาทย์ทำเพลงเสมอแล้วเชิด-

-นางเบญจกายร่ำวนรอบเวทีแล้วป้อนหน้า-

-ปีพาทย์ทำเพลงตระนิมิตร-

-นางเบญจกายเข้าโรงท่ายเพลงนางแปลงออก-

-ร้องเพลงฉุยฉาย-

ฉุยฉายเอ๋ย จะขึ้นไปเฝ้าเจ้าก็กริดกราย
 เชื่อง่ายเจ้าช่างแปลงกาย ให้ละเมียดละม้ายติดานงลักษณ์
 ถึงพระรามเห็นทรมวย จะจงนพระทัยให้อะเหลื่ออะหลั๊ก

-ร้องเพลงแม่ศรี-

อรชรเอ๋ย อรชรอ่อนแอ้น
 เหวขาแขนแมน แมนเหมือนกนิรี
 ระทวยนวยนาด วิลาสจرتี
 ขึ้นปราสาทมณี เฝ้าพระปิตุลา

-ปีพาทย์ทำเพลงเร็ว-

-นางเบญจกายแปลงร่ำเข้าโรง-

-นางกำนัลกลานออก ทศกัณฐ์ขึ้นนั่งเตียง-

-ปีพาทย์ทำเพลงฉิ่ง-

-นางเบญจกายตัวแปลงออก ร่ำส่ายเข้าไปหาทศกัณฐ์-

-ร้องเพลงคลื่อนกระบพฝั่ง-

เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพัศตร์ยักษา
 ครั้นเห็นเบญจกายจำแลงมา ลำค้ำยว่าสีดานารี
 แยมี่ยมพยักหน้าว่าพระหัตถ์ พलगดาร์สตรัสเชิญนางโคมศรี
 เห็นหุคยั้งรั้งรอยไม่จรัส อสุรีรับมารับจับไว้

-ร้องเพลงลีลากระทุ่ม-

เข้าซัดพิศดูไม่วางตา	น้อยหรืองามหนักหนาน่ารักใคร่
แสนคิดพิศवासเพียงซาใจ	จึงปราศรัยทอดสนิทคิดพลัน

-ร้องเพลง ไอ้ชาตรี-

ยอดมิ่ง	เป็นความในใจจริงทุกสิ่งสรร
หวังสวาทมาคหมายไม่วายวัน	จะรับขวัญนัยนามาธานี
พี่ผูกใจจึงไปคลจิตเจ้า	ให้โฉมยงนงเยาว์มาหาพี่
จงผินผ่นพัศรามาข้างนี้	พูดจาพาทีกับพี่ยา
ควรหรือทำสะเทิ้นเมินเฉย	ไม่เห็นเลยว่ารักเจ้าหนักหนา
มาหยุดอยู่นี้ไยจึงไคลคลา	ไปนั่งแท่นแ่วนฟ้าเถิดเทวี

-ร้องเพลงร้าย-

เมื่อนั้น	นวลนางเบญกายโฉมศรี
ทูลสนองบัญชาว่าข้านี้	มิใช่ภควดีคีตา
ยังขึ้นเฝ้าลดเลี้ยวเกี่ยวพาล	วิบากกรรมร่ำคาญหนักหนา
ดูเอาเถิดทรงฤทธิ์ปีตุลา	อะไรมากลงไหลได้เช่นนี้

-ร้องเพลง ไอ้โลมใน-

โฉมเฉลา	ยุพเยาว์ยอดฟ้ามารศรี
เจ้าอายเหนียมเรียมไยนะเทวี	จะแยกเจ้าให้เป็นศรีพระนคร
อันพระรามฤาษีสามีน้อง	ไม่ควรครองคู่เคียงเรียงหมอน
พี่จะยกไปสั่งหาญราญรอน	ให้ม้วยมรณีสิ้นเสี้ยนศัตรูเรา
ว่าพลางทางขยับจับต้อง	เสียมลองเกล้าโลมโฉมเฉลา
ฉวยชายสะไปทรงนงเยาว์	นิจจาเจ้าอย่าสลดตัดเชื้อโย ฯ

-ร้องเพลงร้าย-

เมื่อนั้น	เบญกายกัลยาอัชฌาสัย
อภัยสอดสูหมุ่นางใน	ก็ร้ายเวทย์แปลงไปมิได้ซ้ำ

-ปี่พาทย์ทำเพลงร้าว-

-นางเบญกายตัวแปลงเข้าโรง ตัวจริงออก-

-ร้องเพลงจีนจิมเล็ก-

เมื่อนั้น	ทศกัณฐ์ตกตะลึงแล้วจึงว่า
ไม่ทันคิดผิดจริงเจียวนัดดา	อย่าถือโทษเลยหนาหลุงดาลาย

ผู้แข็งขันยื่นแก้เพื่อคริสต์   แม่หลานคริสต์ศึกษาศิลปะหมาย
 เมืองมารจะเป็นสุขสนุกสบาย   เจ้าเร่งผันผายไปไม่ทันการ
 (สำหรับบทของทศกัณฐ์หมดแค้นนี้)

ปัจจุบัน
3.8.4 บทโขน เรื่อง รามเกียรติ์ ชุด นางลอย ของกรมศิลปากรที่นิยมนำเล่นกันใน

บทโขน เรื่อง รามเกียรติ์
 ชุด “นางลอย”
 วิทยาลัยนาฏศิลป์ จัดแสดงเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ณ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันตก
 จังหวัดสุพรรณบุรี
 วันที่ 4 – 11 มกราคม พ.ศ. 2545

-ปิดพาทย์ทำเพลงวา-

-เปิดม่าน-

-ฉากห้องพระโรงในเมืองลงกา-

-ร้องเพลงสร้อยเพลง-

เมื่อนั้น

ทศเสียวรสูรมีศักดิ์

คิดกำจัดตัดสงครามรามลักขมณ

ให้เลิกไปไม่พักต้องต่อตี

-ร้องเพลงทองย่อน (รวบ 2 คำ)-

จึงตรัสสั่งเบญจกายกัญญา

จงแปลงเป็นสีดามารศรี

ทำตายลอยไปในวารี

จนถึงที่พระรามทรงคงคา

เจรจา

เบญจกาย -

ข้าแต่พระบิดุลาโปรดปราณี ซึ่งมีพระราชบัญชาข้าพระบาทนี้ขออาสา แต่จะจำแลง
 แปลงเป็นสีดาขงใจ ด้วยรูปทรงองค์อรุโษมิได้เคยเห็นแต่เดิมที

ทศกัณฐ์ -

เจ้าหลานแก้วแววมารศรีเจ้าอย่าอนาทรร้อนฤทัย จงไปครูปทรวงแม่สีดาเสียให้ถ่องแท้
 สะเหย้าเหวี่ยงนางเถ้าแก่อย่าเน้นนาน เรงไปบอกให้เขาเชิญศรีวิกาอุจนเฉลิมาศรี
 ทั้งกองเกียรติยศต้องตามทีพระหลานหลวง รีบมารับเจ้าแก้วสุดาควงในบัดนี้
 นางเถ้าแก่กลานออกไป

นี่แน่เจ้าเบญจกายขวัญชีวีของปิตุลา เจ้าจงไปดูรูปโฉมแม่สีดาที่อุทยาน แล้วรีบแปลง
มาอย่าได้เนิ่นนานเลยนะแก้วตา

ร้องเพลงลมพัดชายเขา

บัดนั้น นवलนางเบญจกายเส่นหา
นบนี้วประนมบังคมลา ออกมาจากที่มนเทียรทอง

- ปี่พาทย์ทำเพลงเสมอ-

- ปิดม่าน-

- ขบวนเชิญวอออกตั้งกลางเวที-

- เปิดม่าน-

- ร้องเพลง ทะแยกทองโยน-

ขึ้นทรงวอสุวรรณพรรณราย วิสูตรสายม่านมิดปิดป้อง
โกลนจำเริญแก่แซ่ซ้อง ออกจากห้องฉนวนในไคลคลา

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด-

- ขบวนเคลื่อนเข้าโรง-

- ปิดม่าน-

- ปี่พาทย์ทำเพลงฉิ่ง-

- เปิดม่าน-

ฉาก อุทยานเมืองลงกา

- ปี่พาทย์ทำเพลงโอด -

- นางเบญจกายเข้าเฝ้านางสีดา-

- ร้องเพลง ด้นเพลงฉิ่ง-

เมื่อนั้น

องค์ภควดีเส่นหา

จึงตรัสถามเบญจกายกัญญา

ไฉนมาครวญคร่ำรำไร

- ร้องรำ-

ข้าชื่อเบญจกายกัญญา

เป็นธิดาพิเภกยักษ์

มาถวายตัวไว้ด้วยภักดี

ขอพระเทวีจงเมตตา

- ร้องเพลงฝรั่งควง-

ครั้นจำสำคัญ ได้มั่นคง

จึงลาองค์อัศวรถเสนหา

ออกจากสวนขวัญมิทันช้า

แล้วกัญญาจำแลงแปลงกาย

- ปี่พาทย์ทำเพลงครุฑนิมิต 2 เทียว รัว -

-นางเบญกายออกรำหน้าม่าน-

- ปี่พาทย์ทำเพลงรว -

-ร้องเพลงฉุยฉาย-

ฉุยฉายเอย	จะขึ้นไปเฝ้าเจ้าก็กริดกราย
เยื้องย่างเจ้าช่างแปลงกาย	ให้ละเมียดละม้ายดีดงามลักษณะ
ถึงพระรามเห็นทราวม้วย	จะฉงนพระทัยให้อะเหลื่ออะหลัก

-ร้องเพลงแม่ศรี-

อรชรอ่อนแอ้น	เอวขาแขนแมนแมนเหมือนกินรี
ระทวยนวนนาควิลาศจรติ	ขึ้นปราสาทมณีเฝ้าพระพิศุลาเอย

-ปี่พาทย์ทำเพลงเร็ว-

-เปิดม่าน-

-ฉากห้องพระ โรงเมืองลงกา-

- ปี่พาทย์ทำเพลงฉิ่ง -

-นางเบญกายแปลงรำขึ้นเฝ้าทศกัณฐ์-

-ร้องเพลงคลื่นกระทบฝั่ง-

เมื่อนั้น	องค์ท้าวทศพัศศรัยศึกษา
แลเห็นเบญกายจำแลงมา	สำคัญคิดว่าสีดาทราวม้วย

-ร้องเพลงลีลากระทุ่ม-

เข้าซัดพิศดูไม่วางตา	น้อยหรืองามหนักหนาน่ารักใคร่
ยังแสนพิศวาทจะขาดใจ	เข้าปราศรัยรับขวัญกัลยา

- ปี่พาทย์ทำเพลง ไอ้โถมแล้ว ร้ว -

-เปลี่ยนตัวเป็นนางเบญกาย-

-ร้องเพลงจีนจิมเล็ก-

เมื่อนั้น	ทศกัณฐ์ตักตะลึงแล้วจึงว่า
ไม่ทันคิดผิดจริงเจิวนัดดา	อย่าถือโทษเลยหนาลุงดาตาย
สู้แข็งขันยืนเกื้อเพื่อตรัส	แมนหลานตัดศึกสมอารมณ์หมาย
เมืองมารจะเป็นสุขสนุกสบาย	เจ้าเร่งผันผายไปให้ทันการ

-ร้องเพลงเชิดฉิ่ง-

บัดนั้น	เบญกายรับราชบรรหาร
ออกจากพระโรงรัตน์ชัชวาลย์	เหาะข้ามชลธารผ่านมา

(สำหรับบทของทศกัณฐ์หมดเพียงแค่นี้)

สำหรับสำนวนของนายประพันธ์ สุนทรชาติ ที่ใช้ประกอบการแสดงโขนของกรมศิลปากรนั้นได้คัดสำนวนบางสำนวนจากบทคอนเสริต์ ตอนนางลอย ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และบทโขนตอนนางลอยพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 (สัมภาษณ์ประเมษฐ์ บุญยะชัย 13 ตุลาคม 2545) ซึ่งบทของทศกัณฐ์ที่ผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการบทร้องและกลวิธีการแสดงจากครูจตุพร รัตนวราหะ ในครั้งนี้นั้น บทร้องที่ใช้ร้องประกอบการแสดงจะปรากฏอยู่ในบทที่นายประพันธ์ สุนทรชาติ เป็นผู้เรียบเรียงจะต่างกันที่การบรรจุเพลงร้อง (สัมภาษณ์นายแจ้ คล้ายสีทอง 8 มกราคม 2546) หรือในระยะหลังมีการตัดทอนบทให้สั้นลง คือ เริ่มจากเพลงคลื่นกระทบฝั่ง ลีลากระทุ่ม ไอ้ชาติรี และจินจิมเล็ก เพื่อให้เหมาะสมกับเวลาในการแสดงแต่สำหรับบทของทศกัณฐ์ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ตอน นางลอย ที่ครูจตุพร รัตนวราหะ ได้รับการถ่ายทอดแบบสมบูรณ์จากครูอร่าม อินทรนัญ จะประกอบด้วยบทประพันธ์ซึ่งบทปรากฏอยู่ในบทต่อไป